

ԳԵՍՏԱՎԱՆ

ԿԵՍԱԿԵՍՆԵՐ

Կեսկէսները գլխաւորաբար Հոռոմկլայի, Ճիպիւնի, Արաբի, Հայնիի եւ Քէշիւնի մէջ ապրող Հայ գիւղացիներ էին, կրօնքով կէս քրիստոնեայ եւ կէս մահմեական: Անթէպ քաղաքին մէջ ալ կը գտնուէին անորոշ թիւով ընտանիքներ: Անոնք կը հագնէին տաճիկներու պէս, բայց կը խօսէին հայերէն, մանաւանդ կիները, որոնք ուրիշ լեզու չէին գիտեր: Խարաճ ըսուած հարկը չէին տար, այլ կուլումածառուք միայն կը վճարէին:

Կեսկէսներու ծագման մասին պատմական տեղեկութիւններ յայտնի չեն: Առաջին անգամ ժե. Դարու սկիզբը կը տեսնենք որոշ յիշատակութիւններ անոնց վերաբերեալ:

Առաջին յիշատակոյն է Լեւոնցի Սիմէոն Դպիր, որ 1616ին Երուսաղէմի ուխտագնացութենէն վերադարձին կը յայտնէ թէ իրենց խումբին հետ կային նաեւ կէս-

կէսներ. շէին ընդ մեզ եւ Տաճիկքն, որ կէսուակէս կոչին. սոքա եւ ուխտ եկին յերուսաղէմ մեծաւ հաւատով. Հայոց լեզու խօսին, թուրքնակ չի գիտեն. և են երկրէն Հոռոմկլու. զողայս նախ թլփառել տան և ապա մկրտեն՝ ըստ Խրատոցն. երթան յեկեղեցիս և ի մէջիթ. մեռելոցն՝ քահանայից տան նախ կատարել, և ապա զայ իմամն՝ Թաղել տանի, և զայն առնեն վասն երկրւդի (Ուղեգրութիւն, էջ 306-7):

Երկրորդ յիշատակութիւնը գրուադ մըն է Հոռոմկլայի կէսկէսներուն մասին, որ կը գտնուի Ս. Յակոբեանց Զեռագրութան թիւ 1378 նոտրագիր Քարոզաբքին ճեպարագոյն Սր. Ուխտին Մեծյարայ Վերնագրուած գրութիւն մէջ:

Այնտեղ կը պատմուի թէ Հոռոմկլայի կողմերը կէսկէս կոչուած ժողովուրդ մը կայ, որոնք ունին քրիստոնէական մկրտութիւն, իր հաւատան մարդկայնութեան, Բրիտանոսի ծնունդէն մինչեւ միւս անգամ զալուստը, քրիստոնէական օրէնքը և կրօնքը լիով ունին իրենց մէջ ծածկապէս, և արտաքինապէս կ'ապրին իբրեւ խմայնիւցիներ:

Երբ որ սուլթան Մուրադ (1622-39), որ սուլթան Իպրահիմի (1639-48) եղբայրն էր, եկաւ և բանակեցաւ Ամիթ ձմրան միջոցին, ամանք ժողեանք թաղաւորին և շարաթառեցին, ըսելով թէ հոս ժողովուրդ մը կայ, անունով միայն տաճիկ, որոնք քրիստոնէական սովորութիւններուն կը հետեւին, կը մկրտուին և պալատանի իւզով կ'օժուին, ետայն:

Թաղաւորը բարկութեամբ կը հրամայէ որ անոնց գլխաւորները իր մօտ կանչեն, և գահիններուն ալ լուր կը զրկէ որ դան և սպաննեն զանոնք: Կանչուած մարդիկը յուզուած կ'աղաղակեն. Տէր արքայ, թայտուր որ խօսինք, և իմանաք թէ ինչ է մեր յանցանքը, և մենք պատրաստ ենք հնազանդելու քու հրամաններուդ:

Թաղաւորը կը յայտնէ ինչ որ լսած էր իրենց մօտին: Եւ անոնք անմիջապէս ջուր կ'ուզեն, կը լուացուին, և Թաղաւորին առջեւ կը կատարեն աջօթի հինգ ժամերը: Եւ նա մեղմացած կը հարցաւորէ այսպէս ջուրի լուացման և պալատանի

6. — Հարանց Վարք, 1629-1630: Գրիիք՝ յերուսաղէմ Աստուածատուր քն. եւ Յոհաննէս: Մաղկող եւ կազմող յԱմիթ՝ Մինաս: Ստացող՝ Կարապետ Վարդապետ. — Յիշտ. ժե. Դարի, Բ., թիւ 579:

7. — Աստուածաշունչ, 1622-1631, Համիթ: Գրիիք եւ ծաղկողք՝ Մինաս եւ Միքայէլ: Ստացող՝ Բարսեղ Արքեպս. Ամիթի. — Զեռ. Ս. Յ. թիւ 2559:

8. — Աստուածաշունչ, 1632-1634, Ամիթ: Գրիի՝ Նդիազար: Մաղկող եւ կազմող՝ Մինաս: Ստացող՝ Յովհաննէս Վրդ., որդի Նիկողոսի. — Յուցակ Զեռ. Մշոյ, էջ 159:

9. — Աւետարան, 1637, Համիթ: Գրիիք՝ Նդիա եւ Նդիազար: Մաղկողք՝ Մինաս քն. եւ իր որդին՝ Յուհան. — Զեռ. Վատիկանի, թիւ 1012: Յիշտ. ժե. Դարի, Բ., թիւ 1012:

խլով օժման մասին: Լսելով ամբաստան-
եալներու անառն բացատրութիւնները՝
թագաւորին սիրտը կը քաղցրանայ անոնց
հանդէպ, և չարախօսները յանդիմանելով
կ'ընեն: Եթէ ես ալ գտնեմ լաւ ջուր՝ կը
լուացուիմ, և պալատսն ինչ գտնեմ՝
կ'օծուիմ, որովհետեւ օգտակար է մար-
դուն առողջութեան: Եւ այսպէս կը պա-
պանեցնէ չարախօսները:

Յետոյ արքունական հրամանագիր մը
կու տայ անոնց, որ ինչպէս տեսած են
իրենց նախնիքներէն այնպէս ընեն, և
ոչ ոք չհամարձակի անոնց կարգն ու
կրօնքը հարցափորձել, բայց միայն թող
կատարեն հինգ մամիւրու աղօթքները
(Հմտ. Յուցակ 26ա. Ս. Յակոբեանց, Ե.
Հասար, 1971, էջ 23):

Այդպէս արտօնուած՝ կէսկէսները ի-
րենց գոյով իճակը կը պահպանեն մինչև
այս դարուն սկիզբները, գլխաւորաբար
ձիպին գիւղին մէջ:

Կէսկէսներու մասին բաւական ըն-
դարեայ տեղեկութիւններ տուած է Հ.
Ղուկաս վարդ. Ինճիճեան (Աշխարհադրու-
թիւն Զորից Մասանց Աշխարհի, Ասիա,
Ա. Հասար, 1806, վէնէտիկ, էջ 341-348,
և 377): Իսկ շատ հակիրճ տեղեկութիւն-
ներ արձանագրած են քանի մը գրողներ,
ինչպէս Դ. Խաչիկոնց (Ընդարձակ Օրացոյց
Աղգ. Հիւանդանոցի, 1902, էջ 206): Ե.
Քասուհի (Պատմութիւն Անթէպի Հայոց,
Ա. Հասար, 1953, էջ 77): Փառէն Եղս.
Մելքոնեան (նոյն, էջ 346): Ն. Մանուկ-
եան (նոյն, էջ 604, և Հայ Անթէպ, Թիւ
29, 1968, էջ 63): Ոգնի (Հայ Անթէպ,
1969, Թիւ 37, էջ 11):

Համագրելով այդ տեղեկութիւնները,
կարելի է ըսել որ կէսկէսները, իբրեւ
քրիստոնեայ,

1. — Միկտել և գրոյմել կու տային
իրենց զաւակները, դնելով ընդհանրապէս
առանձնաշնչական միջոցաւորին անուն-
ներ:

2. — Կը հաւատային Քրիստոսի մար-
դեղութեան, ծնունդէն մինչև երկրորդ
գալուստը:

3. — Իրենց գլխուն վրայ Աւետարան
կարգել կու տային:

4. — Ս. Գիրքը կը կարդային ասոն մէջ:

5. — Հայ Եկեղեցւոյ պահպանը կը
պահէին ընդհանրապէս, իսկ Առաջաւորի
Պահիկները օր ծով կը կենային:

6. — Հայ վանքերուն ուխտի կ'եր-
թային մեծ հաւատքով, մանաւանդ Երու-
սաղէմ, և Հռոմիլայի Ս. Ներսէսին:

7. — Պսակի օրհնութիւնը նախապէս
կը կատարէին եկեղեցւոյ մէջ գիշերը,
քահանայի ներքով:

8. — Կիրակի օրերը կ'երթային էւ-
նէշի կամ ձիպինի եկեղեցին, ներկայ
կ'ըլլային պատարագին, երեսին կը խա-
չակնքէին, ծնրադրութիւն կ'ընէին եւ,
իսկ Աւագ Հինգշաբթի գիշերը յատուկ
պատարագ մատուցանել տալով կը հա-
ղորդուէին:

9. — Սիրի կաթողիկոսին նուիրակէն
մեծ յարգանքով կ'ընդունէին Ս. Միւսու-
նը, և իւրաքանչիւր գիւղ 50 դր. ողոր-
մութիւն կու տար:

10. — Հիւանդութեան պարագային,
գիշերը քահանայ կը բերէին, կը խոստա-
վանէին և կը հաղորդուէին:

11. — Տանկական թաղումէն ետքը
քահանան կը տանէին և մեռելին գերեզ-
մանին վրայ կատարել կու տային թաղ-
ման կարգ: Կամ, ըստ Սիմէոն Դպրի,
նախ քահանան կը կատարէր հոգեհան-
գրութեան պաշտօն, և ապա իմամը կու
գար և կը տանէր թաղելու:

Իսկ իբրեւ մահմեական,

1. — Թլխատել կու տային իրենց զա-
ւակները, անոնց ութ կամ ինը տարեկան
ըլլալուն:

2. — Լուացում կը կատարէին աղօթ-
քէն առաջ:

3. — Օրը հինգ անգամ աղօթք կ'ը-
նէին, սահմանաւ մամբուռն, մզկիթի
մէջ կամ այլուր:

4. — Քրիստոնէական պսակէն ետքը
Ուրֆա երթալով կ'ամուսնանային տա-
կական օրէնքին համաձայն:

5. — Եթէ մէկը մեռնէ՝ քաղաքէն
իմամը կը կանչէին և թաղել կու տային
իրեւ տաճիկ:

Թրքահայոց ամարագրութեան շրջա-
նին ձիպինի կէսկէսներն ալ ենթարկուած
են նոյն աղէտին և դատապարտուած բնա-
ջնջումի:

ԹՈՒՐԲ ԲԺԻՇԿՆԵՐՈՒ ԴԵՐԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՁ

Նկատի առնուած վերոյիշեալ տարեհրէն աչ մէկը սակայն կիրարկելի է այն տարօրինակ դարմանութիւն, որուն կարգ մը Թուրք բժիշկներ իրենց Հայ զոհերը ենթարկեցին: Ակնաբոյժներ յաճախ անսահման անգթութիւն ցոյց տուին, ինչ որ անկասկած կը գերազանցէ ջարդին գործնական նպատակները: Իր վերջերս լոյս տեսած գրքին մէջ՝ դիմանկարիչ Գարշը կը պատմէ ճերմատասարդ հայ աղջկան մը՝ պարագան, զոր իր ընտանիքը կը խնամէր որպէս վերապրող որր մը: Գարշին ճամբը ... երիտասարդուհիին քաջալերեց որ իր ձեռքերը գործածէ իր աչքերուն փոխարէն, որովհետեւ անոնք անգթօրէն հաշմուած էին: Մօր մը պատմութիւնը, որ 1919 թ. դարնան իր նորածինը ակնաբոյժի մը տարաւ Գոնիայի մէջ ոչ թէ միայն հեռանալը կը լուսաբանէ՝ այլ նաեւ անգթութեան աղբիւրը: Թուրք բժիշկներու հայրենասիրութիւնը խայթիչ վերնագրով յօդուակի մը մէջ, այս ճամբը կը նկարագրէ թէ ինչպէ՞ս բժշկին սպաննելու տենեակին մէջ ունկնդիր եղած էր Թրքերէն լեզուով խօսակցութեան մը:

Կիպրոսի մէջ եւս գոյութիւն ունէին տեսակ մը կէսկէսներ, քսաներորդ դարու սկիզբը, ըստ Բակուրանի. Վարնաքայի մօտերը եւ ուրիշ տեղեր կը բնակին տարբեր հասարակութեան մը անդամներ, որոնք կ'ըսուին Լիօ-Բամբաֆի (կանեփ-բամպակ), եւ կէս-մահմեդական կէս-քրիստոնեայ կրօնք մ'ունին: Թլփոտութեան (եւ մկրտութեան, նիֆնահի եւ պոսկի, տուճի եւ պահքի պահանջումները միանալով) կը հատարէին: Անգլիական վարչութեան ներքեւ ասոնցմէ շատ քիչեր դուրսնան են քրիստոնէութեան: Ասոնք բռնի իսլամացած լատիններու ցոյգն են: Կիպրոսի հզդի, Նիկոսիա, 1903, էջ 18):

Ն. ԱՐԲ. ՄՈՎԱԿԱՆ

Ակնաբոյժը իր պաշտօնակիցներէն մէկուն կ'ըսէր. Վայսպէս կ'ընենք, պէտք է որ ամէն շաբաթ մէկը կուրցնենք: Եւ երբ տուն դարձաւ ու լուծոյթը մէկ աչքին վրայ դրաւ՝ աչքը ուռիլ սկսաւ եւ իր վիճակը հետզհետէ վատթարացաւ: Ան Գոլթա գնաց նոր դարմանութի համար, բայց հոն իրեն ըսին թէ փոքրիկին աչքը արդէն իսկ կուրցած էր լուծոյթին գործածութեամբ եւ անոր եղած փնասը միւս աչքին կը տարածուի (որուն փրկելու յոյսը շատ սկաւր է): Այն ատեն միայն ճամբը գիտակից եղաւ իր ունկնդրած խօսակցութեան:

Մաղէն Էլվին Էլիթթ, Ամերիկացի բժշկուհի մը, որ Զինադադարի ընթացքին բժշկական տնօրէնուհին էր Մերձաւոր Արեւելքի Օգնութեան եւ Ներկայացուցիչ Ամերիկեան Տիկնանց Հիւանդանոցներուն Պոլսոյ մէջ, արձանագրած է իր յուշերուն մէջ վիճակներու ուսումնասիրութիւններ, զորս կատարած էր Սկիւտարի (Պոլսոյ Ասիական մասը) Հայ Աղջկանց Ապաստանարանին մէջ, ուր Յիւրէնս Նայթիկէյլ կարմիր ձաշի եւ արդի հիւանդապահուան հիմնադրու էրաւ:

Պէտք է որ զանոնք տեսնէիք, ըստ յիշողութեանս, ինչպէս անոնք իմ խորհրդակցութեան տեսնակէն կ'անցնէին. ազնիւ, լաւ կրթւած աղջիկներ, սանտրուած մազերով եւ փայլուն եղունքներով: Ցած ձայնով կը խօսէին եւ իրենց փոխառած հագուստները բնազդային ճաշակով մը հագուած էին: Անոնցմէ ոչ մէկը խօսած էր պատերազմի ատեն ունեցած իր փորձառութեան մասին: Առաջին անգամ ըլլալով, անոնց վերապահութիւնը կը խռովէր անհրաժեշտ հարցումներով եւ խօսիլ սկսելուն՝ կարծես զադրիլ չէին ուղեր: Պատմութիւնը ամբողջութեամբ իրենց բերնէն կը թափէր:

Էինչ որ լսեցի անհաւատալի էր: Բժիշկ մը ուրիշներէն շատ պակի (բացի կղերականներէն) լաւ կը տեսնէ մարդոց ներսիքին, բայց ես միայն Ամերիկացի

գլխացած եմ... Անհաւատալի էր նաև թէ այս աղջիկները այս բոլորէն անցած են, վերապրած ու անհաւաստիկ հոս նստած՝ այս բոլորը կը պատմեն: Պատմութեան քննարկը իրարմէ չառ չէին տարբերեր. միակ տարբերութիւնը իւրաքանչիւր աղջկայ ցոյց տուած ժուժկալուծիւնն է: Ոմանք ձեռքերին ծալլած՝ հանգարտօրէն նստան ե. ցած ձայնով անդադար խօսեցան: Իրենց շրթները հեղուկեղ ճերմակ կը դառնային. կարծես իրենց մէջ արիւն չէր հոսեր: Ուրիշներ խոր յուզումով մէջ կ'ընկղմէին, սասիճանաբար իրենց ժուժկալուծիւնը կը կորսնցնէին և վերջապէս կը ճշային ու կը հեկեկային:

Ճնխընթացի էր որ իրենց այս դառնութիւնները դուրս թափէին, երկար ժամանակ իրենց լուսթեան մէջ թաղուած ըլլալէ ետք: Ես գտնուեց չէի ընդհատեր, այլ այդ փոքր ու ճերմակ սննդակին մէջ կը նստէի և մօտիկ կ'ընէի... Ահա ուրիշ աղջիկ մը, որուն պատմութիւնը որտաւուչ է և տարբերակօրէն անհաւատալի: Աչքերը դոց, տեսածներուս մէջ ամենէն զոգեցիկն ու գրաւիչն էր: Իր դիմագիծը կը նմանէր մեծ արուեստագէտներու ձեռքէն ելած հոյակապ նկարի մը. մօրթը մանկական թարմութիւն մը ունէր, իսկ մարմինը գիծերու ներդաշնակութիւն մըն էր: Բայց երբ աչքերը բացու, վշտալից որտայալուծիւն մը ունէին անոնք: Իր ակնագունդը աչքին խողովէն այլանդակօրէն դուրս ցցուած էր: Զուգեցի հաւատալ: Ետա վարժ էի հրէշային արարածներու մասին լսել, բայց այս մէկը անհաւատալի էր: Եթէ դանակ մը և կամ շիկացած երկաթի ձող մը նպատակին կը ծառայեն, ինչո՞ւ վերաբուժական բարդ գործընթացին դիմել: Հարցում մը՝ որուն չեմ կրնար պատասխանել: Հարցում մը՝ որուն պատասխանը Թրքական նկարագրին մէջ խորատուգետած է և որուն Թուրք մը միայն կրնայ պատասխանել: Աչքի նուրբ մկաններուն վրայ մօտաւոր գէտով կարելի էր վերցնել հեռքերը տեսնել: Լաւ մարդուած Թուրք վիրաբույժ մը իր փորձառութիւնը սպասագործած էր այս աղջիկը ստեղծանքի գարձնելու: Ան այս ըրաւ երբ հարիւրաւոր Թուրք զինուոր-

ներ, իրենց երկրին համար զինուորագրուած, վիրաբուժական խնամքի պակասէն կը մեռնէին:

Դարերու ընթացքին դիզուած ասեւլուծիւնն պարկուճմը՝ ուրիշին ֆիզիքական ցաւ պատճառելու անյաղ փափաքի մը վերածուեցաւ: Այս կարելի չէ անջատել այն ընկերութիւնէն, որ այդ ասեւլուծիւնը սնուցանեց, հրահրեց և յարմար առիթին վարձատրեց: Տըթ. Էլիթիին յաւելուածական տուեալները և ըրած դիտողութիւնները այս իրողութիւնը կը հաստատեն, շեշտելով միաժամանակ Առաջին Համաշխարհային Պատերազմի ցեղասպանութեան բնոյթը և ծաւալը:

Վ Ե Ր Զ Ա Ր Ա Ն

Ակնասու նմանութիւններ կան Հայոց Յեղատպանութիւնը և Հրէից Աղէտը իրագործող ձեզապարտներուն վարուելակերպին միջև: Ուրեմն կարելի է եզրակացնել թէ Հայոց փորձառութիւնը նախընթացը եղաւ յետագային Հրէից փորձառութեան: Կարելի չէ անտեսել թէ առաջինը իր անմիջական ազդեցութիւնը ունեցաւ, նոյն իսկ խթանի երկրորդը:

Այս նմանութիւններուն առաջինը փորձերն են, որոնք կատարուեցան հպատակներու վրայ, դանոնք նկատելով փոքր կենդանիներ, բնատեղի դէմ շինուկ պատրաստելու համար: Բնատեղիի համաճարակէն վախը նոյն ձևի գործի մղեց թէ՛ Օսմանեան և թէ Գերմանական իշխանութիւնները:

Փրօֆ. Նումանի դէմ Զինուորական Ատեանին ներկայացուած վկայութեան մէջ պարբերութիւն մը զինք կը նկարագրէ որպէս հեղինակը այն հրամաններուն, որոնք արուած էին բնակչութեան մէկ մասը բնաջնջելու, կասկածելով թէ անոնք համաճարակին վարակիչ միջոցն են: Նման վարուելակերպ մը կը մասնանշէ Ռօպերթ Զ. Լիֆթօնը՝ Գերմանացի բժշկաներու իրենց զոհերուն հանդէպ ունեցած վարուելակերպէն խոսող իր վերահասմէն մէջ: Այս առեւտրական միջոցն ան կը մասնաւորէ թէ թէ Գերմանացի բժշկաներու ճանապարհ և անյաղ փափաքը ուրիշներուն ֆիզիքական ցաւ պատճառելու ժամ կը կազմէր

զգանգուածային ջարդերուն ընդհանուր ծրագրի մը, ՀՀականխումի հնարքը, որ անմիջական մահ կը պատճառէր Տրապիզոնի մանուկ զոհերուն, շատ մեծ նմանութիւն ունի Երկրորդ Համաշխարհային Պատերազմին Նացիներու կազմի սենեակներու նախապիպին հետ։ Աւելի կարեւոր է հոս յիշել այն իրողութիւնը թէ Թուրք է Գերմանացի բժիշկները ոչ թէ իրան մաս կը կազմէին, այլէ գործօն առաջնորդներն էին այն կուռակցութեան, որ երկրի կառավարութեան սխնն էր։

Երկրորդ իրողութիւն մը։ Որեւէ ուսումնասիրութիւն, որքան ալ լրիւ ըլլայ (եւ այս հետազոտութիւնը լրիւ չէ), պէտք չէ կուտրտէն այսպէս, ուղղակի կամ անուղղակի ձևով, պետութեան մը բոլոր բժիշկները, կային Թուրք բժիշկներ, որոնք ուրիշներէն տարբեր դիրք բռնեցին եւ պաշտպան եղան իրենց Հայ պաշտօնակիցներուն եւ տեղահաններուն, նոյնիսկ ինքզինքնին վտանգի ենթարկելով։ Սակայն իրենց աշխատած միջավայրին մէջ այսպիսի վարուելակերպ մը գէժ էր ընդունուած չափանիշերու։ Երկու Թուրք բժիշկներու յայտնութիւնները Զինագութարի առաջին ամիսներուն, թէ Հայերը որպէս փոքր կենդանիներ կը զորածուէին, եւ անոնց Թուրք ազգայնականներուն կողմէ անմիջապէս լուսթեան դատապարտուիլը անվիճելի ճշմարտութիւն մըն է։

Բժշկական գործիչներու մասնակցութիւնը ջարդերուն երբեմն մահ պատճառեց թէ՛ զոհերուն եւ թէ՛ դահիճներուն։ Ըստ Օսմանեան բանակէն զօրավարի մը վկայութեան, հետեւեալը պատահած է Գիթլիթի մէջ. —

«Բոլոր Հայերը տեղահան եղած էին չըմանէն, եւ Գիթլիթի մէջ միայն երեք

հարիւր երիտասարդ Հայ աղջիկներ ստիպուած էին մնալ։ Անոնք քաղաքին լաւագոյն ընտանիքներէն էին։ Խիստ հսկողութեան տակ Հայոց եկեղեցին կը պահուէին եւ բանակին տրամագրութեան տակ էին։ Սպաններ եւ զինուորներ եկեղեցին կ'այցելէին, որ շուտով հիւանդներու հաւաքատեղիի մը վերածուեցաւ։ Իւրաքանչիւր զունդ որ քաղաքէն դէպի ճակատ կ'անցնէր՝ իր հետքը կը ձգէր եւ ժամանակի ընթացքին թշուառ այս աղջիկները վարակուեցան։ Քաղաքին հրամանատարը այս վիճակը տեսնելով, հրամայեց չափածել այս բոլոր կիները՝ Օսմանեան բանակին կենսական ոյժը սպառելուն եւ իրենց թոյնով Հայրենիքին զաւակները վարակելուն։ Երբեք անոնցմէ ազատուիլ, Ոսմանք թուսաւորուեցան եւ ուրիշներ սպանուեցան։

Այն իրողութիւնը թէ ոչ մէկ Թուրք բժշկական պաշտօնեայ արդարութեան փոխ-վրէժին ենթարկուեցաւ կը մասնաւոր չէ արդարութեան եւ ոյժի միջեւ գոյութիւն ունեցող յարաբերութեան իսկական դիմագիծը։ «Զարգով ամբաստանուած պատերազմի ոճրագործ Թուրքերը դատելու համար» յաղթական Դաշնակիցներու կողմէ կատարուած միջազգային դատարան մը կազմելու լայն պատրաստութիւնները վիժումի մասնակցան եւ Թրքական զինուորական ատեսները Գէմալականներու գալուստովը անտեսուեցան։ Անոնք անհամաձայն եւ անհամերաշխ Դաշնակիցներուն դէմ կեցան, եւ վերջապէս պարտադրեցին իրենց կամքը 1923 Յուլիսի ստորագրուած Լոզանի Դաշնագրով, ուր Անգլիոյ մեծ դիւանագէտը՝ Սըր Ուիլիամ Չըրչիլի հեղինակութեան ըստ. «Պատմութիւնը ի զուր պիտի փնտռէ Հայաստան» բառը։

(Վերջ՝ 5)

Թրգմ. ԱՐԱՄ ԳԵԼԵԱՆ

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ

LA CHAÎNE ARMÉNIENNE SUR LES ÉPÎTRES DE PIERRE

Արդիւնաշատ հայագէտ Charles Renoux, շարունակելով իր աշխատանքը կաթողիկոսայց Թուղթերու շղթայաշար Մեկնութեան վրայ, չոյս ընծայեց (1987) Պետրոս Առաքելի երկու Թուղթերուն վերաբերող բաժինը, հանդերձ Ֆրանսերէն Թարգմանութեամբ, Patrologia Orientalis շարքին իբրեւ 198րդ հատոր: Սոյն հատորը կը բաղկանայ 232 էջերէ՝ հետեւել բովանդակութեամբ:

Համառոտագրութիւնք (էջ 7-9), Ներածութիւն (11-22), Վերլուծութիւն Շղթայի (23-65), Անտիպ Բնագիրներ և Թարգմանութիւններ (66-221) Թուով 197 (Թիւ 89-285), Յանկ Սուրբ-Գրական յղումներու (էջ 223-228), Յանկ Հին Հեղինակներու (229-230), Յանկ Նիւթերու (231):

Ինչպէս կը տեսնուի վերը, հատորս կը բովանդակէ 197 անտիպ բնագիրներ, որոնց մեծագոյն մասը կը մնայ անանուն: Յայտնի հեղինակներու կարգին, դիտելի է որ կը պակսի Ներսէս Լամբրոնոսցիի անունը:

Հրատարակութեան մէջ հանդիպեցանք կարգ մը վրիպակներու, զորս կը ներկայացնենք ստորեւ, հանդերձ ուղիղ ընթերցումով, խորհելով թէ կրնան օգտակար ըլլալ սմանց:

1. — Թիւ 107. — Կարաւտիմք մեծածն զնստ շնորհի հասեալ — մեծածնեքան զնստ:

2. — Թիւ 112, տող 9. — մասնէ ի ձեռս դահճի տանջել — մասնէ: Նոյն էջ 128, տող 19, մասնէր — մասնէր:

3. — Թիւ 119, տող 7. — ի չորանալ խոտոյն ծաղիկ և անկանիցի — ծաղիկն անկանիցի:

4. — էջ 94, տող 1. — ներքունս — ներքնումս: Տող 4. — զքաղցրում — ըզքաղցուն:

5. — Թիւ 124. — առ որ մասնչին — մասնչին:

6. — Թիւ 144. — Շատ որում — Հոս որում:

7. — էջ 124, տող 12. — առաւելութիւն բառին կրկնութիւնը սխալ է:

8. — էջ 130, տող 13. — ով որք ի կապան էք — ով ոք որ ի կապան էք:

9. — էջ 130, տող 20. — որ ի դժոխս խոտոտկան անիցին — առնիցին:

10. — էջ 138, տող 13. — Ներմարդու կութեան — ներմարդութեան:

11. — Նոյն, տող 20. — որք մեռաւորք ընդ Բրիտանի — որք մեռարուք:

12. — էջ 154, տող 3. — յափշտակէ զնոյն — յափշտակեցէ զնոյն:

13. — Նոյն, տող 18. — սնոսի տեսութեան և մակացութեան, միայն յերկրայինս խոկումն պուցեալ իմաս — յուշ առնելս պէսպէս տարազաւ զերախտիքն, որ ընկալաք յԱստուծոյ, և ժի ըստ: — Ֆրանսերէն Թարգմանութիւնը չիտակ է:

14. — էջ 162, տող 7. — ակաս ի պատուհասեալ — ի պատուհասել:

15. — էջ 164, տող 8. — ոչ ճանաչողն Աստուած — ոչ ճանաչողն զԱստուած:

16. — Նոյն, տող 17. — եղեք նախապատեք և զգլուխ ժողովրդոցդ — գլուխ:

17. — էջ 166, տող 16. — ես ոչ հեռեցայ — ես ոչ հեռեցայց:

18. — էջ 170, տող 9. — չարչարանիցդ լինել — չարչարակիցդ լինել:

19. — էջ 178, տող 3. — վասն ազգոյ էր — վասնզի ազգոյ էր:

20. — էջ 182, տող 7. — և մանուածով բարիցն պատեն — բառիցն:

21. — էջ 184, տող 12. — զայթակղեցանէին — զայթակղեցուցանէին:

22. — էջ 188, տող 3. — և ամէն իմաստն [կարդալ՝ ամէնիմաստն] Պաղոս նմին առ անելով: Թարգմանուած է. "et Paul donne à cela tout son sens lorsqu'il dit": ճիշդը պիտի ըլլար "et le très sage Paul donne à Lui lorsqu'il dit":

23. — էջ 194, տող 12. — կործանէ
— կործանմանէն:

24. — էջ 200, տող 16, թերի մնացած է — կացէք միայն — թիւ 1301 ձեռագիրը (էջ 233) կը շարունակէ, «և ըստ գործոց մարմնո ոչ մեղադրիք»: Ֆրանսերէն թարգմանութիւնը լման է:

25. — էջ 206, տող 17. — յաւրն — յաւուրն:

26. — էջ 208, տող 7. — ոչ ինքն հղեն — ոչ ինքնեղ են:

27. — էջ 208, տող 11. — ուրեմն անկար է փոքունցս յընդարձակ նորա խորհուրդ ձկուել: Թարգմանուած է. il (lui) est donc impossible d'appliquer sa vaste intelligence à de petites choses, որ աստուածաբանական տեսակէտէն ալ ուղիղ չէ: Ծիշդը պիտի ըլլար մօտաւորապէս, il est donc impossible à nous aux petites (personnes) embrasser sa vaste intelligence.

28. — էջ 210, տող 10-11. — մինչեւ էր ծագեալ արեգակն արդարութեան — մինչ չեւ էր:

29. — էջ 220, տող 7. — մարգսպանք — մարդասպանք:

Վերագրեալ ուղղումները կատարուած են Ս. Յ. Թիւ 1301 ձեռագրին հետեւողութեամբ:

Նախորդին նման մեծ խնամքով և մանրակրկիտ հետազոտութեամբ պատրաստուած այս հատորն ալ արժէքաւոր յաւելում մըն է յարգելի հայագէտին հարուստ վաստակին վրայ:

Ն. ԱՐՔ. ԾՈՎԱԿԱՆ

«ԵՍ ՍԵՒ ԵՄ ... ԲԱՅՑ ԳԵՂԵՑԻԿ»

Հնդկեակ՝ ԱՐԱՄ ՍՍՓՍԹՃՍԱՆ

«Ես Սեւ եմ ... Բայց Գեղեցիկը չորս ըրդ գործն է Արամ Սեփեթեանի, լոյս տեսած 1985ին, Պէյրուսի «Աւարթօն» Տպարանէն, 155 էջերով և ըստ բուսականին խնամեալ ու մաքուր տպագրութեամբ:

Հատորը արժանացած է 1986ին «Հայկաշէն Ուղունեան» Գ. մրցանակին, պարագայ մը՝ որ մեր միտքը կը տանի մեր գրական հրապարակին վրայ երկցող գործերը արժեւորելու կնճառ հարցին, կասկածի տակ առնելով կարողութիւնն ու անկողմնակալութիւնը դատախազ մեր գրականագէտներուն, Խմբակցական ու խնամիական ծուռ հաշիւներ հօս ալ կը գործեն իրենց աւերիչ ու արտուժ դերը, ու տարուն տարի կը բազմանայ թիւը գերգնահատուած (ընդհանրապէս գրական մրցանակի արժանացած) կամ թերգնահատուած (անտեսուած ինչպէս գոտափետուած) երկերուն:

Եթէ զլուսներու բաժնուած գրքին առաջին զլուսին առաջին իսկ բառին մօտին ունինք ըսելիք (դիտողութիւն), Խնդրոյ առարկայ բառն է Աեոսը: Յատուկ անունին վրայ յօդը բեռ մըն է: Սխալ է ըսել, որինակ, Երուսաղէմը սուրբ քաղաք է, Իսաւրիան գեղեցիկ երկիր է եւն.:

«Սեւ»ը կու գայ Ափրիկէէն (The Black Continent կոչուած Եւրոպացիներէն), ուր գաղթականի սեւ ճակատագիրը նետած է Լիբանանածին (և այժմ Լիբանանաբնակ) հայու բեկորը, որ իր մայրենի լեզուն լուսպէս տիրապետած՝ փորձն է ըրած վերջին մօտ քառորդ դարու ընթացքին գրականութեան ճամբով ալ իր սպասք բերելու իր հարազատ ժողովուրդին: Ու կը խորհինք թէ ունեցած ալ է իր բարի (չըսելու համար միամիտ) տենչն ու իղձը իրագործած ըլլալու գոհունանալութիւնը:

Շատեր զիս ամբաստանած են իբրեւ խոտապահանջ ու բծախնդր քննադատ: (Կ'ընկրկիմ բառին լայն տարողութիւնը): Ես անոնց կը յիշեցնեմ հանրածանօթ առածը թէ վերջը ծածկելով չի բուժուիր, Ուղիղ և խղճամիտ գործ չէ պշինձը իբր

ռուկի արժեքները կամ կեղծը իբրև իրական ու վաճարական ներկայացնելը հանրաթեման: Մեծերու շուքին ու փաշիին մէջ իրենց վրիպանքը պարտկելու ամուլ ճիգը ոչ մէկ վարկ կ'ապահովէ արուեստի գաղափարանքէ (խորթ չէ տարազը. չենք կրնար գրական դիմացկուն — շուկայիկ ու բառը կը դնեմ, քանի որ ժամանակի հաստիչ գլանին դէմ դիմաճալ կրցող դործերն են միայն որոնք փառքը կը կազմեն գրականութեան համաշխարհային թանգարանին — գործ մը կտակել սերունդներուն, եթէ մինչեւ մեր էսթետիկ ամենաշատին մանրաթելերովը կ'ապուած չենք արուեստին՝ որ մարմնացումն է գեղեցիկին ու գրաւիչին) անմասն, անտաղանդ գողցնեալն: Ճշմարտութիւններ կան, որոնք ոչ միայն անախտ մը կը հնչեն որոշ մարդոց ականջներուն ու կը սլաքեն սիրտը դանտեք ամենաարդիներուն, այլև տրամաութեան գինով մը կ'արտաբերուին պատգամախօսին շրթներէն: Ուրիշ խօսքով՝ հաճելի պարտականութիւն մը չէ միշտ մասնանշումը թերին ու անիրական: Երանի՜ անոր որ խարխուլ խրճիթ մը քանդելու գոհանակութեան քովն ի գիտէ ճնճերի վրէժն որ տեղ պալատ մը կոթողուած տեսնելու գերազնի տեսնով:

Սեփեթեանի գրքին առիթով փորձեցինք ըլլալ առարկայական, բայց նախ ասորէն աստիճանական, ընելով ընդհանուր խօսքեր, զոր ամանք պիտի ուզեն արժեւորել իբրև արուեստի տեսարանութիւն: Դառնանք ուրեմն խնդրոյ առարկայ հասարակ, որ կը խօսի Ափրիկէի տաք ու ամառադուն գիշերներէն, խափիչի գնձուհիներէն, Նիկիթիայ կեանքի խաղաղէտ տեսարաններէն, երկրամասի բնիկներուն տարօրինակ բարքերէն ու կրօնական հաստատիչներէն: Կ'երկարի շարքը անճառ և անշա՛հ՝ ճախարակային խօսակցութիւններուն (dialogue)՝ հեղինակին աւ իր նորածնութիւններուն ու պաշտօնակիցներուն հետ, ու կախարդաբան աշխարհի մը պատկերը աւելի ամուր գիծերով կը դրոշմուի երեւակայութեանդ պատառին վրայ: Վէպ մը չէ ձեռքդ առած գիրքը, բայց սիրտ-վէպ մը կարգադրած ըլլալու գոհանակու-

թիւնը քուկդ կ'ըլլայ ընթերցումի աւարտին: Սեփեթեան ունի պոռժեղու անվիճելի շնորհ, ու մէկն է վերջին շրջանի սակաւաթիւ մեր գրողներէն, որոնք անձանձորոթ կրնան կապել քեզ իրենց գրքի էջերուն:

Այս բոլորը լաւ: Բայց այս բոլորէն ետք չենք կրնար չդնել հարցումը. չի՞նչ կը շահի (Սփիւռք)՝ այս գրականութիւնը այս հասարակութիւնը: Ուրիշ խօսքով՝ հայ հագիի ո՞ր երեսանկն է որ ինկած է վերլուծման կամ սեւեռման գրքի էջերուն մէջ:

Չեմ կարգադրած միւս իր գործերը: Առօրեան ունի իր բունացող պահանջները որոնք չեն գոհացուիլ ընթերցումով, ժամանակը անտեսելու իմաստութիւնը թերեւ պակասած է ինձի, գրքէն ու նիւթէն վեր արժեքներու հետապնդումին մէջ ալ փորձած ըլլալու գտնել հազիկան իմ գոհունակութիւնն ու բաւարարութիւնը: Սակայն ծրագրէս վեր է ու գուրա՞ ընել վերաբեւարձումը Սեփեթեանի համապարփակ գործին:

Մեր նշաններու վերջաւորութեան, քանի մը խօսք՝ գրքին թէքնիք կառուցուածքի մասին: Չեն պակսիր տեղ տեղ արեւի կամ անյաջող բառեր ու բացատրութիւններ: Այսպէս, 63րդ էջին վրայ ունինք չիբերայաջորդք բառը, չորս էջեր անդին կայ գրիչերային առեփը, իսկ էջ 97ի վրայ՝ ճախարհային բնականութեան աշխարհիկ բացատրութիւնը: (Ձուգադիպութի՞ւն օուփին ներկայութիւնը երկուքին մէջ:)

Ճիշդ ինչպէս որ ամէն փայլուն իր ուկի չէ, այնպէս ալ ամէն ճեղք չունիւմ կարգացում գիրք յաջողուածք մը չէ: Քիչ չէ ճշմարտամարտ գործերու թիւը համաշխարհային գրականութեան գլուխ-գործոցներուն մէջ:

Տաղանդը չէ որ կը պակսի հեղինակին, այլ զայն լուսադոյն անտեսելու իմաստութիւնը: Ահա թէ ինչու իրաւունք կու տանք մենք մեզի պահանջելու իրմէ հայ գրականութեան վրայ յաւելում մը արձանագրելու կոչուած գործեր:

Գ. ՃԱՐՏԱՐ

Ն Օ Յ Ք Ե Ի Ն Ի Շ Ք

Մօնթէ-Քարլոյի ծայնասփիւռի հայկական բաժինը, Վերապատուելի Ճամպազեանի ղեկավարութեան ներքեւ գործող, անցնող Ապրիլ 1-էն սկսեալ, երեք օրերու տեւողութեամբ. իր թունածէտ սլաքները ուղղեց Արեւելեան եւ Առաքելական Եկեղեցիներուն (մէջն ըլլալով Հռովմէական Կաթողիկէ Եկեղեցին), զանոնք նկատելով մոլորածներ եւ հաւատքի վէմէն հեռացածները: Սպասելի էր անշուշտ որ իր մեղադրանքներու «առիւծի բաժինը» վերապահուած ըլլար Հայց. Առաք. Եկեղեցիին:

Այս օրերուն, երբ կը մօտենանք մեր Փրկչին ծննդեան 2000ամեակին եւ երբ գրեթէ բոլոր Եկեղեցիները յոյժ գնահատելի ճիգը կ'ընեն փութեւն ու պատիր հաշիւներով իրենց միջեւ բացուած խրամատը սիրով ու հասկացողութեամբ կամրջելու, խորթ ու ժամանակավրէպ կը նկատենք նմանօրինակ խժռանքները, որոնք պարզամիտ ու մաքրահաւատ հաւատացեալները մոլորեցնելէ ու Քրիստոնէական Եկեղեցւոյ խախտած միութիւնը նոր ու այլանդակ հերձուածներով ա'լ աւելի խախտելու ու քայքայելու կը միտին առաւելաբար:

Պիտի չուզէինք մեր էջերը տրամադրել այսպիսի ամուլ բանավէճերու, մանաւանդ երբ մեզի քաջ ծանօթ են ողին ու մտայնութիւնը, այլ մանաւանդ կրանիքեայ յամառութիւնը (դիտել որ քաղք մեր լեզուին մէջ մօտ է «յիմարութեան» զոյգ փճակները ունենալու են աղբոս մը) սուտի ու կեղծիքի այս ասպետներուն: Սակայն ռատիօկայանը շարժուան մը պարտադրեալ լուծիւնէն ետք (Ապրիլ 23-ն էր եւ մարդը ուզեց «ազգայինճի» ընտարակով ներկայանալ հասարակութեան) վերսկսաւ իր ախտավարակ գաղափարները հեռարձակել, ատենը եկած համարեցինք «բերնին չափը տալու» պատուելիին, ինչպէս ծանօթ է ըսել մեր ռամիկ քայց իմաստուն ժողովուրդը: Ուրեմն սկսինք:

Հիւանդագին մարմաջը, որ կրօնական նախանձախնդրութեան հետ շփոթուած՝ տուն է տուած այսպիսի ցափստութիւններու, պատուելին ժառանգած ըլլալ կը թուի իր

դաւանահայրերէն (տարօրինակ ու տգեղ բառեր ծնունդ են յաճախ պարագաներու դաժան բերումի անմիջական ազդեցութեան), որոնք վերջին չորսուկէս դարերու ընթացքին ծնունդեցին Եկեղեցւոյ «բարեկարգութեան», քայց «յօքը շտկելու տեղ աչք հանեցին», ինչպէս դարձեալ սովոր է ըսել մեր պատուական ժողովուրդը:

Ամէն անգամ երբ կը խօսուի կազմակերպութիւն մը բարեկարգելու կարիքի մասին, լուելեայ կ'իմացուի թէ ան շեղած է իր դերէն եւ ուղեղիծէն, բան մը՝ որ գոյութիւն չի կրնար ունենալ Եկեղեցւոյ պարագային, ոչ միայն որովհետեւ իր հիմնադիրը չէ սոսկական ու մահկանացու էակ մը այլ նոյնինքն Աստուածորդին, այլ նաեւ այն խոտուումին համար՝ զոր բրաւ Ան իր աշակերտներէն չբաժնուած. «Ահաւասիկ ես ընդ ձեզ եմ զամենայն աւուր» մինչեւ ի կատարած աշխարհի» (Մտթ. ԻԸ. 20):

Բոլորովին անհեթեթ է եթադրել որ տասնհինգ դարեր իր Հիմնադրին յարածամ ներկայու թիւնը վայելող Եկեղեցին պէտքը պիտի ունենար բարեկարգիչի մը՝ որ կեդրոնախոյս մղումներէ տարուած՝ տակնուվրայ պիտի ընէր դարերով նուիրականացած Եկեղեցւոյ կարգն ու աւանդութիւնը:

Այո, Առաքելական Եկեղեցիները կրնան ունենալ ծիսական եւ դաւանական աչքառու տարբերութիւններ իրարմէ եւ ուրին: Սակայն հաւատքի էական հարցերուն մէջ (Աստուածածնայ արուրթիւնը, սուրբերու բարեխօսութիւնը, Դրոշմի, Խոստովանութեան եւ Եկեղեցւոյ այլ Խորհուրդներու կարեւորութիւնը), անոնք կը կազմեն միաձոյլ ճակատ մը ընդդէմ նորադանդներուն:

Պատուելին Առաքելական Եկեղեցիները կը ունենան «Ծիսական Եկեղեցիներ», անշուշտ մեղադրանքի կոհանքի շեղտով մը: Ուստի մենք ալ փոխադարձելով՝ մեր այս եւ յաջորդ յօդուածներուն մէջ զիրենք պիտի կոչենք «Անձէս Եկեղեցիներ» (վերջին այս սուղ ու սրբաբոյր բառը աւելի ամանով մը փոխարինել պիտի ըլլար նախընտրելի):

Մտնելով բուն նիւթին մէջ, կանխենք ըսել թէ մեր հասցէին եղած մեղադրանքները կատարուած են առաւելաբար տարի մը առաջ այս աշխարհին իր «միայն բարով» ըսած Վեր. Սամուէլ Պազգալեանի բերնով

(որ, խօսնակին ծիծաղաշարժ հաստատումով, այժմ կը հանգչի ոչ թէ Սերահամի՝ այլ ուղղակի Քրիստոսի գոգին մէջ), որուն միակ մտասեւեռումը եղած է քրիստոնէութիւնը վերադարձնել իր նախնական դարերու «պարզութեան»:

Անցողակի ըսնիք թէ ինչպէ՞ս կ'արդարացնէ Պատուելին երգեհոնի գործածութիւնը իր դաւանակցներու «ժողովարան»ներէն ներս (այդպէս կ'սիրել կոչել նորադանդները իրենց աղօթատունները):

Վերապատուելին, Հայց. Եկեղեցին իր ամբարիշտ ու անվայել յարձակումներուն թիրախ դարձնելէ առաջ, իր խօսի Երուսաղէմի իր այցելութեան մասին, զոր կատարած է Երանանդործ Տ. Թորգոմ Պատրիարքի օրերուն (30ական թուականներ), ուր, «Աուսաւորեայ»ի հանդիսութեանց մասին խօսած ատեն, անկարելի էր նկատել Ս. Գերեզմանի վայրի վաւերականութեան մասին եղած հաստատումները, Բողոքական շարժման յատուկ շփոթն ու պղտորութիւնը ներմուծելու համար բարեպաշտներու մտքին մէջ:

Պատուելին եւ իր համախոհները յարգանք չունին արդէն ինչպէս սուրբերու՝ այնպէս ալ սրբավայրերու հանդէպ: Կը ճանչնամ մէկը որ Ս. Ծննդեան Տաճար այցելելը աւելորդ կը նկատէր (հակառակ որ տարակարծիք չեն վայրին վաւերականութեան մասին, ինչպէս է Ս. Յարութեան Տաճարի պարագային) այն պատճառներով չունի, քանի որ իր սրտին մէջ արդէն կը կրէ գլխի, ու նաեւ անոր համար որ 2000 տարի անցած է հոն պատահած դէպքէն ի վեր: Յիշեցուցի այդ թշուառամիտին թէ տեւաբար իր անութիւն տակ ընձած Սուրբ Գիրքն ալ գրուած է նոյնքան ժամանակ առաջ (Հին Ուխտը՝ շատ աւելի առաջ):

Պահ մը երեւակայնիք թէ տաճարներ կառուցուած չլլային Տնօրինական Սրբավայրերուն վրայ: Ի՞նչ պիղծ արարքներ կրնային գործադրուիլ Քրիստոսի մարմնովն ու արիւնովն նուիրագործուած այդ վայրերուն վրայ: Եւ յետոյ, եթէ մենք մեզմէն անդամ բաժնուած մեր սիրելիներուն յիշատակը կը յարգենք անոնց շիրիմներուն տուած մեր յաճախակի այցելութեամբ,

որքան աւելի երկեղածութեամբ եւ յաճախակիօրէն պէտք է մօտենանք յուխտ եւ յերկրպագութիւն մեր Տիրոջ Ս. Գերեզմանին եւ այլ Տնօրինական Սրբավայրերու:

Պատուելին ապա կ'ամբաստանէ Հայ Եկեղեցին որ, հետեւելով Հատեականին, դարձած է «Մարեմապաշտ», Ս. Երրորդութիւնը այսկերպ վերածելով «չորրորդութեան»: Ու կը յաւակնի անարգանքի սիւնին գամել Հայց. Եկեղեցւոյ ժիր մշակներէն Հոգը. Տ. Վաչէ Ծ. Վրդ. Իգնատիոսեանը, «Աստուածամօր» մասին գիրք հրատարակելուն համար, Ս. Կոյսին Առաքելական Եկեղեցիներու կողմէ տրուած վեհ այդ կոչումը նկատելով անհիշող ու մոլորեցուցիչ, քանի որ, ըստ իրեն, «մեզի պէս հասարակ ու մեղաւոր մահկանացու մին էր Մարիամ»: Կը քննադատէ նոյնպէս «Սիոն» պաշտօնաթերթը որ, դարձնալ ըստ իրեն, ոչ մէկ տարբերութիւն ունի Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ օրկաններէն, իր էջերը լայն բացած ըլլալուն համար Տիրամօր գովաբանութիւնը հիւսող յօդուածներու: Տողբոս գրողն ալ անմասն չէ ձգած իր մեղադրանքներէն, քանի որ ան յանդուած է «Տիրամայր» խորագրով երկի մը պատրաստութեան, որմէ գլուխներ լոյս տեսած են վերջին տարիներու «Սիոն»ներուն մէջ:

Իրեն պատասխան, խուսափելու համար կրկնութիւնէ, կը հրաւիրենք անախապաշար ընթերցողը կարդալու պաշտօնաթերթիս ներկայ եւ նախորդ թիւերուն մէջ մեր ստորագրած իրօնական յօդուածները:

Պատուելին սակայն պատշաճութեան ամէն չափ ու սահման կ'անցնի երբ, խօսելէ ետք Պաղիկեան աղանդի մասին, կը ժպրհի մեր գերագանցօրէն վխբիւր և աստուածախօս սուրբը՝ Գրիգոր Նարեկացին ներկայացնել իրեն Գաղիկեան աղանդաւոր: Եւ գերծ կացուցանելու համար գիրքը Ս. Կոյսին փառաւորումը կատարած ըլլալու անբաւելի մեղքէն, Նարեկի Տիրամօր ձօնուած Բաները (Գլուխները) կը նկատէ յետսամուտ, այսինքն տարբեր հեղինակ գրչէն ելած եւ յետագային մուծուած Սղօթամատենանին մէջ:

Այլանդակ ու ինքնահնար տեսութիւն:

ՅԻՍՈՒՆ ՏՆՐԻ ԱՌԱՋ

ԱՄԵՆ. Ս. ՊԱՏՐԻԱՐԺ ԶՕՐ

ԱՌՈՂՋԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԸ

Մտրտ ամսոյ առաջին շաբաթը՝ կերկին, երկրորդ շաբաթը՝ միակ անթացուստով կրցաւ քալել իր սենեկին մէջ, վերջին երկու շաբաթներուն լոկ ձեռնափայտով մը ամէն օր քանիցս սկսաւ շրջիլ Հիւանդանոցին մէջ. մարմնովը ե յարակից դարմանումները ամէն օր կը շարունակուէին. Զեւոնաւոր օտարները իջած է նուազագոյն ատարիւնի. Օգոստոս, որոնք Երուսաղէմի մէջ տակաւին շատ ցուրտ են, տաքնալուն պէս, Ն. Սրբազանութիւնը Ապրիլի մէջ պիտի փոխադրուի Պատրիարքարան, ողորմութեամբ Աստուծոյ:

(«Սիւն», 1938, ԺԲ. Յարի, Ապրիլ, Թիւ 4, էջ 126):

Ի մեծ մխիթարութիւն ե ցնծութիւն ամբողջ Միաբանութեան ե ժողովուրդին, այսօր, 6 Ապրիլ, Չորեքշաբթի, Ս. Պատրիարք Հայրը Հիւանդանոցէն Պատրիարքարան վերադարձաւ: Տ. Մեսրոպ Արքեպիսկոպ, Տ. Կիրակոս Վրդ. ե Տքթ. Եղիշեան, Հիւանդանոց գաղտնի էին վաճառ առաջնորդելու Ն. Սրբազանութիւնը, իսկ Միաբանութիւնը՝ Վարդապետ, Սարկաւազունք ե ժառանգաւոր աշակերտներ, Տ. Մկրտիչ Արքեպիսկոպոսի գլխաւորութեամբ վտնքի Աւագ դրան առջև իջած էին դիմաւորելու Սրբազան Հայրը, որ հասաւ քիչ ետքը ե թափօրով առաջնորդաւեցաւ ուղղակի Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարը, ուր Ս. Գլխադրի մատաւան մէջ կատարեց իր գահաբանական աղօթքը, ապա առաջնորդուեցաւ Պատրիարքարան, ամենուն անձեռնութեամբ խառն ուրախական ականարկներուն տակ՝ Նորին Սրբազանութիւնը թէև դժուարաւ բայց կրցաւ բարձրանալ Պատրիարքարանի 40 աստիճաններով օսնդուխքը ու ելաւ Դահլիճը, որ լուսաւարտուած էր ե զգեցած՝ իր տանական օրերու յարգարանքը: Տ. Մեսրոպ Արքեպիսկոպ. ի դիմաց ամենքին ցնծալից

խնդակցութիւն յայտնեց իր բարեպաշտե վերադարձին առթիւ, որուն Սրբազան Պատրիարք Հայրը պատասխանեց նախ օրհնելով կամքը Աստուծոյ որ հաճած էր շնորհել իրեն վերադարձ ի գլուխ իր պաշտօնին. ապա շնորհակալութիւն յայտնելով ամբողջ Միաբանութեան ե Ազգին լրութեան, մատնադրաբար բոլոր անոնց որոնք անձամբ կամ հեռագրաւ կամ նամակաւ հետաքրքրուած էին իր վիճակով, Օրհնեց ամէնքը ե մաղկեց բոլորին անփօրձ ե խաղաղ կեանք, Եւսոյ ներկաները մօտեցան որդիական գուրգուրանքով իր աջը առնելու ե օրհնութիւնը ստանալու: Նորին Ամենապատուութիւնը ժամանակ մը ես պիտի շարունակէ ապաքինութի իր շրջանը Պատրիարքարանի իր բնակարանին մէջ յատուկ բժշկական խնամքներով:

(«Սիւն», 1938, ԺԲ. Յարի, Մայիս, (Թիւ 5, էջ 156):

* *

8 Ապրիլ, Ուրբաթ օր, կառավարական մասնաւոր օրէնքով մը Ս. Յարութեան Տաճարի դռները փակուեցան հանրութեան առջև: Ժամը 10ին, ըստ հրուէրի Երուսաղէմի վստմ. կառավարիչին, Տ. Կիրակոս Վրդ., ի դիմաց Ամին. Ս. Պատրիարք Հօր, զնաց կառավարչատուն, ուր հրաւիրուած էին նաև իրաւակից միւս երկու միաբանութեանց ներկայացուցիչները ե պաշտօնապէս յայտարարուեցաւ կառավարութեան կարգադրութիւնը Ս. Յարութեան Տաճարի փակման մասին: Կղպուեցաւ Ս. Յարութեան բակին վրայ բացուող արևելեան փոքր դռը, իսկ արեւմտեան դրան առջև ոստիկաններ դրուեցան, ի հարկին թոյլ տալու հոգեւորականաց մուտքը, որոնց վրայ չէր տարածուէր սոյն արգելիչ օրէնքը: Ըստ օգլորականին, երեք ազգեր՝ Հայք, Յոյք ե Լատինք, իրենց սովորական արարողութիւնները ե հանապազօրեայ պաշտամունքը կը շարունակեն կատարել, բայց առանց ժողովուրդի ներկայութեան: Յատուկ ազգերի փակցուած էին պատերուն վրայ թէ Ս. Յարութեան Տաճարը վտանգաւոր կերպով քայքայուած է: Ուխտա-

73ԻԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ ԱՊՐԻԼԵԱՆ ԵՂԵՌՆԻ

Խնչպես ճամագոյի բովանդակ տարած-
 քին վրայ սփռուած Հայ գաղութները, Երու-
 սաղիմի նստացած Հայ գաղութը եւս, ա-
 ռւսնց կուսակցական եւ դաւանական խթ-
 րութեան — կազմուած եր Եղեռնի Ողբեր-
 ւան Միացեալ Յանձնախումբ — այս տարի
 եւս արժանաւայել կերպով եւ իր ուժերուն
 ու տեղական պայմաններուն ներքո չափով
 ողբերկոյնց յիշատակը Ապրիլեան մեր բիւրա-
 ւոր ճանապարհներուն:

Այս տարուան Ապրիլի 24ը զուգարկած
 ըլլալով Աշխարհամատարան (Կանաչ) Կրթակի
 օրուան, օրուան հանդիսաւոր եւ հանգստեան
 Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարու-
 քին, Քրիստոսի Սուրբ Գերեզմանին վրայ.
 Պատարագին եր Լուսաւառապետ Գերբ. Տ.
 Գաւթեան Արքեպ. Պաշտօնեան, որ իր քա-
 ռոյին մէջ պահնացուց յիշատակը մեր մա-
 ռանակաւ մարտիրոսներուն, որոնք իրենց
 արիւնն ու կեանքը ընծայաբերեցին, չբաժ-
 նուելու համար Հայութեան եւ Քրիստոսեւո-
 թեան: — Եւնդուտեանն եւս, Միաբանու-
 քիւն ճամբայ ելաւ դէպի Մայրավանք ուր
 քնչ եւս — եր գերեք կեսօր եւ — մեծ ու
 սգալողոյնց զանգը Մայր Տանուր կը հրաւի-
 ռէր ժողովուրդը, ներկայ ըլլալու հոգեհան-
 զըստեան հանդիսաւոր պատշաճութիւն: Արա-
 րողութեան նախադասից Ամեն. Ս. Պատրիարք
 Հայրը, որ ապա զլիաւորեց դէպի Սինի
 (Ս. Փրկչի) Ազգային Գերեզմանատունը ըն-
 ցուցող երկարածից քափօր: Կային քանի
 լիղւմներով — Հայերէն, Անգլերէն, Ֆրան-
 սերէն, Արաբերէն, Եբրայերէն — պատշաճ —

լիղւմներ: Հայկական Յիպատսպետութիւնը
 դատաւարեց: Հանգստեան տարականգնու-
 երգեցողութեամբ, քափօր հասաւ գերեզ-
 մանաւան մէջ գտնուող Արարայի Նահատե-
 կաց Յուշարձանը, որուն ոտին գետեղան-
 ցան ազգային գանազան կազմակերպութիւ-
 ներէ եկած ծաղկեպսակներ: Նորին Ամենա-
 պառուրեան նախագահութեամբ կատար-
 ուած Հանգստեան Կարգէն եւս, խուռներմ
 բազմութեան զիմաց խօսք առաւ գաղութի
 ծանօթ ազգայիններէն դիմագործ Տիար Նու-
 պար, որ մին է աղէտէն ճողպարածներէն,
 յայտնելով քե անկարելի է մոռնալ քե՛ մեր
 անմահանուն ճանապարհներ եւ քե հողային
 մեր արդար պահանջները, հակառակ եղեռ-
 նին եւ այսօրուան միջեւ պառկող մօտ երեք
 հազարը դարու անդալիսին:

Վանք դարձն, ներկաներ խմբուեցան
 ժառանգ. Վարձարանի բակը, ուր հոգե-
 տուրէն եւս հակիրճ խօսքով հանդէս եկաւ
 Տիար Գեորգ Սեւան, անդադառնալով ժա-
 մանակէն ձգուելու փոխարէն մեր տարա-
 ութիւն ժողովուրդի սրտին մէջ վարարող
 իրաւ ու մահուր հայրենասիրութեան զգա-
 ցութիւն, որուն վերջին արձագանքներ եկան
 Մայր Հայրենիքէն, լեռնային Ղարաբաղի
 հարցին աղբնութեամբ:

Բարձրախօսէն ծորող հայրենասիրական
 երգեր քափ կու տային ներկաներու ազգա-
 յին զգացումներուն:

Խաղալեան մամուլը, ձայնասփիւնն ու
 հեռաձայնը համառօտ կերպով անդադար-
 ձան Հայկական Յիպատսպետութեան:

Լորաց համար կարգադրուած է որ տարւ
 հոգիէ բազկացեալ խուռներ՝ հոգեւորականի
 մը զլիաւորութեամբ եւ կառավարական
 յատուկ արտաստածող կարենան ժողով
 Տանարը, իրենց յաւաք կատարել եւ ելիլ
 առյապաղ:

(Նոյն, անդ):

Բշ. 11 Ապրիլին, Վեհ. Հայրապետի
 մահուան բոլոր զաւծող հեռագիրը ցնցեց
 ամբողջ Միաբանութիւնը, որ փութաց
 Պատրիարքարան, իր ցաւակցութիւնը
 յայտնելու Նորին Ամենապատուութեան:

(Նոյն, էջ 167):

ՏՈՒՐԵԿՍԻԱՆ ՀԱՆԳԻՍՈՒԹԻՒՆՔ Ս. ԹԱՐԴԱՆԶՈՒՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Զորքաբարձի, 18 Մայիս, Համարածման նախորեակին, վերջ գտան Ս. Թարգմանչաց Երկրագ. վարժարանի դասաւանդութիւնները, իսկ Տարեկան Պատգամը կայացաւ 21 Մայիս, Շտաբ երկոյեան և Կիրակի, 22 Մայիսին: Վաճառքի դրուած ձեռագործները, սանուհիներուն կողմէ և վարժուհի Օր. Թալէրթաւ Հրվինի փորձ հսկողութեան ներքե պատրաստուած, չառ նուրբ էին ու բարձրաճաշակ: — Յաջորդ օրն իսկ պաւսն Ամովերջի Գննութիւնները, որոնք տեւեցին մինչև ամսամասաւ:

29 Մայիս, Կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 4ին, Ժառանգաւորաց վարժարանի մեծ սրահին մէջ կայացաւ Մանկապարտէզի բաժնին, որուն իրենց մասնակցութիւնը բերին նաեւ Նախադասութեանի Ա. դասարանի փոքրիկները: Հակառակ հեղձուցիչ տաքին, բաւականաչափ լեցուն էր սրահը:

Աւելի քան ժամուկէն տեւող Հանդէսին յայտագիրը, նախընթաց տարիներու նման, կը բաղկանար ոտանաւորներէ, խմբերգներէ, պարերէ և արամախօսութիւններէ, ըստ բաւականին յաջողապէս և խնամքով իրագործուած, շնորհիւ նուիրեալ երեք վարժուհիներու իննամսեայ խղճամիտ և արտեւանդն ճիգերուն:

Վարժարանի բաղմբարխտ Տեսուչ Գերշ. Տ. Կիւրեղ Սպա. Գարեկեան բաժնեց, Հանդէսի աւարտին, Մողիկ դասարանէն ընթացաւորտ 12 երկուս փոքրիկներու աւարտական վկայականները և մողթեց որ ոչ մէկ հայ ծնողք իր հոգեհատորը զրկէ հայեցի կրթութեան անփոխարինելի բարիքէն, յանձնելով պատնէք օտար վարժարաններու: Ապա, Սրբազանը օրհնեց ամէնքը Վրահանիչնով:

Ներկաները ցրուեցան խիստ գոհունակ արամագրութեամբ:

Երկրագ. Կիրակի, 5 Յունիս, երկոյեան ժամը 6-30ին, Ս. Թարգմանչաց Երկ. Վարժարանին մէջ կայացաւ Երկրորդական Բաժնի Ամովերջի Հանդէսը, նախադասութեամբ Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Գարեգին Արքեպա. Գաղանճեանի և ի ներկայութեան Հոգեւոր Հայրերու և հրաւիրեալներու ընտրանի բաղմութեան մը:

Նկատի աւնելով որ այս տարի 70ամեակն է Սարտարապատի Հերոսամարտին, Տեսչութիւնը գովելի մտածումը ունեցած էր Հանդէսը ձօնելու բախտորոշ այդ պատերազմի ռեկորդումին: Ընթացաւորտ դասարանի աշակերտներ կարելի յաջողութեամբ տուին նախընթացը, պատմականը և հետեւանքները այդ կարճատեւ ոտկայն մեծիմաստ հոգաւորման, որուն արգասիքը եղաւ Հայաստանի Հիմնադրութեան հիմնադրութիւնը: Ժոխ էր խմբերգներու բաժինը, մեծ մասամբ հայրենական և տուեալ նիւթը ընդգրկող օտեղծագործութիւններէ բաղկացած: Այս ուղղութեամբ մեծապէս գովելի էին ջանքերը Երաժշտութեան ուսուցչուհի Տիկին Վարդուհի Լէփէճեանի: Խմբական արտասանութիւն եղաւ Նիկիարդի «Հայրենակոյն»-Տոմարականը գրքէն:

Գեղարուեստական բաժնի աւարտին, Տեսուչ Ս. Հայրը կարգադրեց մասեր Տարեկան իր Տեղեկագրէն, որմէ ետք տարւոյն շրջանաւարտներէն 9ը (4 մանչ, 5 աղջիկ) օտարան իրենց աւարտական վկայականները (թիւ 11 էր, բայց երկուքը, Սթովակոյն աղջիկներ, մեկնած էին Նիկիարտ): Բախտեցան նաեւ մրցանակներ, իրենց և այլ կարգերէ յաջող ուսանողներուն: «Հրաժեշտի Երգ»էն և շրջանաւարտուհի Ազնիւ Պաղտասարեանի ուղերձէն ետք խօսք առաւ Նախադաս Լուսարարապետ Ս. Հայրը, որ իր խօսքը ուղղելով շրջանաւարտներուն՝ ըսաւ. «Բախտաւոր պէտք է զգաք դուք ձեզ, որ հայկական բարձրագոյն վարժարանի մը անփոխարինելի բարիքը վայելած եղաք, երբ արեւմտեան աշխարհի չառ մը գաղութներուն համար հաղուադիւտ երեւոյթ է Հայ Դպրոցը: Գովեց յետոյ վարժարանի Տեսուչ Տ. Կիւրեղ Սպա. ը, որ 36 երկար տարիներէ ի վեր իր կարող ձեռքերուն մէջ կը պահէ զեկը այս կրթարանին, Թարգմանչաց շարականով (Վեմանիւր Մովսիսի) բացուած այս Հանդէսը փակուեցաւ Ս. Աթառայ մաղթերգով («Օրհնեցէք զՏէր») և Նախադաս Վրահանիչնով:

Ս. ՅԱՎՈՐԻ ՆԵՐՍԷՆ

ԵԿԵՆՆԵՍԻԱՆՔ — ԲԵՄԱԿԱՆՔ

● Ուր. 1 Ապրիլ. — Խ. օր մեծ պահոց Առաւօտան, Մայր Տաճարին մէջ պաշտօնեցաւ «Արևադարձի» իսկերեկոյեան» ժողովականի վերջին ժամերգութիւնը:

● Շր. 2 Ապրիլ. — Յիսաթալ յարութեան Ղազար: Ս. Գատարազը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխադիր: Ժամարարն էր Նոգը. Տ. Համարաձաժ վրդ. Գէշիշեան: Ս. Թ. Մանկապարտէզի փոքրիկները ոտացան Ս. Հաղորդութիւնը:

— Կէսօրէ ետք, Ամեն. Ս. Գատարաք Հօր զլխաւորութեամբ, Միաբանութիւնը «Բաշա-փառա» մուտք գործեց Ս. Յարութեան Տաճար, ուր պաշտօնեցան ժամերգութիւնն ու նախատեսեցին մեր վերնամասերն մէջ, նախագահութեամբ Լուսարարապետ Գեղը. Տ. Գարեգին Արքեպս. ի Ապա կատարուեցաւ Տնօրինական Սրբապետական պայելութեան հանդիսաւոր թափօր Տաճարէն ներս: Թափօրապետն էր Նոգը. Տ. Խորէն Աբեղայ (Անթիլիասի Միաբան):

● Կիր. 3 Ապրիլ. — Ծաղկազար: Գիշերային և առաւօտեան ժամերգութիւնները պաշտօնեցան Ս. Գատարազը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութեան, մեր վերնամասերն մէջ: Ժամարարն էր Նոգը. Տ. Խորէն վրդ. Յովակիմեան: Ապա կատարուեցաւ եռագործ մեծահանդէս թափօր Քրիստոսի Ս. Գերեզմանին և Գատարապետական շուրջ: Թափօրականք ի ձեռին ունէին ձիթենեաց և արմաւենեաց աստեր, իսկ մեր թափօրին կը հետևէին Ղպտոց և Ասորաց թափօրները: Կատարուեցաւ նաև Անդառտան Թափօրապետն էր Նուստարապետ Տ. Գարեգին Արքեպս.: Վանք վերադարձին, Հայոց Թաղի մուտքէն, Միաբանութիւն և դպիրներ ՎՍՐ Ղտորուորգո շարականք երգելով յառաջացան և բարձրացան Գատարաքարան, — Կէսօրէ ետք, Մայր Տաճարին մէջ պաշտուած Անդառտանին և (հոգեմայլ տալով) ընդմիջուած ժամերգութեան աւարտին կատարուած) Գեոքապէճի արարողութեան նախագահեց Գեղը. Տ. Գաւրիլ Նպիսի. Սահակեան: Նոգը. Տ. Ասան վրդ. կարգաց վարադարձեալ բացման անհակեցողներու անունները: Կատարուեցաւ հանգանակութիւն Աղուշիէի Աղգային Բաժարանին ի նպատակ:

● Գշ. 5 Ապրիլ. — Աւագ Նրեկաբի: Ըստ օսովութեան, Ս. Գատարազ մատուցուեցաւ Ս. Յարութեան Տաճարի գաւթի Ս. Յովնանէն Աւսարարանի ժամարան մէջ: Ժամարարն էր Նոգը. Տ. Գառնան Աբեղայ, որ ապա գլխաւորեց Տաճարէն ներս կատարուած ռիստաւարաց թափօրը:

● Եշ. 7 Ապրիլ. — Աւագ Նրեկաբի (Յիսաթալ ընթաց): Առաւօտան, Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցաւ Վարդ Ապաշխարողաց:

— Օրուան հանդիսաւոր Ս. Գատարազը մատուցուեցաւ Աւագ Սեդանին վրայ: Ժամարարն էր Գեղը. Տ. Վարդան Նպս. Տէմիրեան (Անթիլիասի Միաբան): Բաւականաչափ ժողովուրդի հետ, Ս. Թարգմանչաց Երկ. Վարժարանի աշակերտութիւնը ևս ընդունեց Ս. Հաղորդութիւնը:

— Կէսօրէ ետք, Մայր Տաճարին մէջ պաշտուեցաւ Ռոմանայույնի արարադաւ կարգը: Հանդիսապետն էր Ամեն. Ս. Գատարաք Հայրը: Ներկայ էին ասոր բարձրաստիճան հիւրեր, որոնց կարգին Անիլիքան Նպս. որ կարողաց Աւսարարական հատուած մը Անգլիերէնով:

— Ժամ մը ետք, փոքր թափօր մը, գլխաւորութեամբ Նոգը. Տ. Անուշաւան վրդ. Ջրղւշանեանի, այցելեց Քրիստոսի զոյգ քանդակները: Ս. Հրեշտակապետաց վանուց գաւթի, Սուրբ Ձիթենիի ծառին մօտ, ինչպէս նաև Ս. Փրկչի կիսուան ժամարան մէջ Նոգը. Հայրը պատմական տուաւ արարվայրորդները:

— Գիշերուան ժամը 7-11, Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցաւ Թաւարման կարգը, տըխրազեցիկ խորհրդաւորութեամբ: Նոգը. Տ. Խորէն Աբղ. Տոգրամանեան համատարած մուծին մէջ քարոզով մը վեր հանեց Վարդի շնորհաւոր Երանգիսիանը:

● Ուր. 8 Ապրիլ. — Աւագ Ուրբաթ (Յիսաթալ Խաչիկութեան): Կէսօրը քիչ անց, Ս. Յարութեան Տաճարի մեր վերնամասերն մէջ կատարուեցաւ Վարդ խաչիկութեան, նախագահութեամբ Գեղը. Տ. Վարդան Նպս. Տէմիրեանի:

— Կէսօրէ ետք, Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցաւ հանդիսաւոր թաղման կարգը: Հանդիսապետն էր Ամեն. Ս. Գատարաք Հայրը:

● Շր. 9 Ապրիլ. — Աւագ Եղաթ (Ճաղալոյց Ս. Զապի): Առաւօտեան ժամը 8-11ին, Ս. Յարութեան Տաճարի դուռը բացուեցաւ մեր կողմէ, բանալին առնուելով Աւագ Թարգման Նոգը. Տ. Սևան վրդ. Ղարիպետին ձեռքէն:

— Ժամը 10ին, Ամեն. Սրբ. Գատարաք Հօր զլխաւորութեամբ, Միաբանութիւնը մեկնեցաւ Ս. Յարութեան Տաճար, ուր յաջորդաբար կատարուեցան լուսաւորեալի և յարակից հանդիսութիւնները, սկսելով Ս. Գերեզմանի դարն կնքումէ: Յունաց թափօրէն ետք, մեր Լուսահանքը՝ Նոգը. Տ. Սևան վրդ. Ղարիպետն, Ամեն. Տ. Տիմոսեոս Գատարաքին հետ, մտաւ Ս. Գերեզման, որպէս հիշող վայրկեան յետոյ, դուռն եկաւ նուիրական լոյս, որ ակնթարթի մը մէջ լուսակիրներու կողմէ փոխանցուեցաւ մեր վերնամասն պատմութեան մէջ իր տեղը գրաւող Ամեն. Ս. Գատարաք Հօր, որ անով օրհնեց վարի խաւուն բազմութիւնը: Տաճարին յունեան և հայկական զանգերու և կոյնակներու ուրախ զօղանքին կը միանայ Քրիստոս յարեալը, որ կը թշուառներ թափօրապետը, եպիսկոպոսական խոյր կրող Լուսահան Նոգ

գլխավորութեամբ երիցս գառնալուի Ս. Գեորգեանին չուրջի Մեր Թափօրին կը հետեւէին Ղպտոց և Ասորւոց Թափօրիները։ Վանք դարձին, ճամբու կէտին, Լուսարարապետն ու Լուսառանքը զգեստաւորուած՝ գլխիներ Թարուութեան շարականներ երգելով և զանգահարութեամբ, Թափօրը մուտք գործեց Մայր Տաճար։

— Ժամ ժը ետք, Ճրագայոյցի արարողութեան կատարուեցաւ Մայր Տաճարին մէջ, իսկ իրիկնադէմի յանկուցիչ Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Աւագ Սեղանին վրայ։ Ժամարարներ էր Ղոգշ. Տ. Խորէն Նարգ. Տոբրամանեան։ Գերշ. Տ. Կիրեղ Յպոյ. նախագահութեամբ կատարուած Ս. Զատիկի նախատեսակէն ետք, Միաբան շայրեր և զպիղիներ Վլասոր յարեաւ շարականը երգելով՝ զգեստաւորեալ բարձրացաւ սեղանատուն՝ ընթերցի։

● Կիր. 10 Ապրիլ. — ԶՈՏԻԿ ՅԱՐՈՒԹԻԱՆ, ՅԵԱՆԻ (Կէսգիշերէն երկու ժամ ետք (ամառնային) տեղին, Մայրավանքի մեծ զանգը ոտքի է հանած Միաբանութիւնը, որ շատ շանցած, Պատր. Փոխ. Գերշ. Տ. Կիրեղ Յպոյ. Գարիկեանի գլխավորութեամբ, մեկնեցաւ Ս. Յարութեան Տաճար։ Ս. Գոլգոթայի ուխտէն յետոյ, մեր վերնամատարն մէջ պաշտուեցաւ ժամերգութեան մէջ մասը մինչև Վարցոյ, ապա իշնելով Ս. Գերեզմանի շրջափակը, Միացեալը շարականելով Թափօրական գնացքով Մեր Թափօրին կը հետեւէին Ղպտոց և Ասորւոց Թափօրները։ Արեւածագին, Վնդաւանան կատարուեցաւ և երգուեցաւ Ժողովի քս Քրիստոս։ — Կարճ դադարէ մը ետք, Գերշ. Զանգիտապետ Սրբազանը մատոյց օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատարագը Քրիստոսի Ս. Գերեզմանին վրայ, որ ձայնափռուեցաւ իսրայէլի առօրեայանէն։ Սրբազանը խօսեցաւ նաև հոգեշուշ քարոզի մը։ Վանք դարձին, Միաբանութիւն և զպիղիներ շայոյց Թափի մուտքէն Վկայոր յարեաւ շարականը երգելով յառաջացաւ և բարձրացան Պատրիարքարան։

— Կէսօրէ ետք, Ամեն. Ս. Պատրիարք շայրը նախագահեց Մայրավանքի մեծ բակին մէջ կատարուած Զատիկական մեծ Անդատանին։

● Բշ. 11 Ապրիլ. — Բ. օր Ս. Զատիկ։ Յիւստակ մեղեցի։ Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Գարեգին Արքեպ. Գաղանձեան մատոյց օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատարագը Մայր Տաճարի Աւագ Խորանին վրայ և խօսեցաւ հուռ քարոզի մը։ Ապա Ամեն. Ս. Պատրիարք շայրը, ամպնավունի Ներքեւ, Ս. Խաչափայտի մասունքն ի ձեռին, նախագահեց եւաղարձ Թափօրին, որմէ ետք Միաբանութիւնը երգեցեցութեամբ բարձրացաւ Պատրիարքարան, ուր Պատարագիչ Սրբազանը նշխար բաժնեց բոլորին։

● Գշ. 12 Ապրիլ. — Գ. օր Ս. Զատիկ։ Մայր Տաճարի Ս. Գլխաղբի մատարն մէջ պատարագեց Ղոգշ. Տ. Նաւասարդ Արք. Մատարոյեան։ Գերշ. Տ. Գաւրիթ Յպոյ. Սահակեան նախագահեց հոգեհանգստեան պաշտամունքին։

● Եր. 16 Ապրիլ. — Դիլիսեւմ Յովհաննէս Կարապետի։ Մայր Տաճարի Ս. Գլխաղբի մատարն մէջ պատարագեց Ղոգշ. Տ. Վանիկ Վրդ. Մանեասարեան։ Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Գարեգին Արքեպ. Աւագ Սարկաւագ ձեռնադրեց Փարիզարեակ Գլուսեյի Տիար Տիգրան Մանեակեանը, որ ուխտաւորաբար ժամանած էր Նրուսաղէմ։

● Կիր. 17 Ապրիլ. — Նոր Կիրակի (Յիւստակ Նահասակայ)։ Ըստ սովորութեան, Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ պատարագեց Լուսանան Ղոգշ. Տ. Սեւան Վրդ. Դարիպեանը։ Զոգեհանգստեան կարգին նախագահեց Գերշ. Տ. Կիրեղ Յպոյ. Գարիկեան։

● Գշ. 19 Ապրիլ. — Աւետման նախատեսակէն Ս. Թաղի նախագահեց Գերշ. Տ. Գաւրիթ Յպոյ. Սահակեան։

● Դշ. 20 Ապրիլ. — Աւետմմ Ս. Աստուածածին։ Առաւօտունը, Գերշ. Տ. Գաւրիթ Յպոյ. Կիրիսեանութեամբ, Մարիա շայրեր ինքնաշարժերով իշնան Գերեզմանի ձորը ու Վերաշափառելով մուտք գործեցին Ս. Աստուածածինայ Տաճար, ուր Տիրամօր Ս. Գերեզմանին վրայ օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատարագը մատոյց Գերշ. Զանգիտապետ Սրբազանը։

● Եր. 23 Ապրիլ. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Գլխաղբի ժամարարն էր Ղոգշ. Տ. Խորէն Վրդ. Յովակիմեան։

— Կէսօրէ ետք, Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Գարեգին Արքեպ. Կիրիսեանութեամբ, Միաբանութիւնը Վերաշափառելով մուտք գործեց Ս. Յարութեան Տաճար, ուր մեր վերնամատարն մէջ պաշտուեցաւ ժամերգութեան և նախատեսակի Աւագ կատարուեցաւ Տնօրինական Սրբապետեղեաց այցելութեան հանդիսաւոր Թափօր Տաճարէն ներս։ Թափօրապետն էր Ղոգշ. Տ. Աննշաւան Վրդ. Զղլանեան։

● Կիր. 24 Ապրիլ. — Աւխահմամաքան (Կամաչ Կիրակի) և Յուսեւմ Նահասակայ։ Գիշերային և առաւօտեան ժամերգութիւնները պաշտուեցան Ս. Յարութեան, մեր վերնատան մատարն մէջ։ (Միացեալը տե՛սնել էջ 100)։

● Եր. 30 Ապրիլ. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Գլխաղբի ժամարարն էր Ղոգշ. Տ. Գուսան Արք. Այնանեան։

● Կիր. 1 Մայիս. — Կարմիր Կիրակի։ Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Յարութեան, մեր վերնամատարն մէջ։ Ժամարարն էր Ղոգշ. Տ. Աննշաւան Վրդ. Զղլանեան։

● Եր. 7 Մայիս. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Գլխաղբի ժամարարն էր Ղոգշ. Տ. Վանիկ Վրդ. Մանեասարեան։

● Կիր. 8 Մայիս. — Տօն Երեմիայի Ս. Նաչիք (351)։ Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Յարութեան, Աւագ Սեղանին վրայ, որուն վերեւ զնտեղուած էր վառ կանթեղներով Ս. Խաչին նշանը։ Ժամարարն էր Ղոգշ. Տ. Զամարբանով Վրդ. Քէշիշեան։ Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Գարեգին Արքեպ. ընթերցաւ Ս. Կիրեղ շայրապետի Թաղիք՝ յղուած Կոստանդ Կայսեր

● Եր. 14 Մայիս. — Ս. Գատարազը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխագիր: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Ռուբէն Վրդ. Յովակիմեան:

● Կիր. 15 Մայիս. — Ս. Գատարազը մատուցուեցաւ ի Ս. Եարութիւն, մեր վերնամատրան մէջ: Ժամարարն էր Հո շ. Տ. Սեան Վրդ. Զարիպեան:

● Դշ. 18 Մայիս. — Կէսրէ ետք, Գերշ. Տ. Կիւրեղ Եպս. ի գլխաւորութեամբ, Հոգշ. Հայրեր ինքնաշարժերով բարձրացան Ձիթենեաց լեռ, ուր Համբարձման որբավայրին մօտ կառուցուած վրանամատրան մէջ պաշտուեցան ժամերգութիւն և նախատեսակ: — Երեկոյեան դէմ, նոյն վայրին վրայ պաշտուեցան Եկեղեցի և Հովհանն կարգեր, նախագահութեամբ Հոգշ. Տ. Սեան Վրդ. ի: Մնացեալ արարողութիւնները զանց առնուեցան, քաղաքական խառնակ կացութեան պատճառով:

● Եշ. 19 Մայիս. — ՀԱՄԻԱՐՈՒՄԻՆ ՏԵՒՈՒՆ: Առաւօտուն, գարձեալ Գերշ. Տ. Կիւրեղ Եպս. ի գլխաւորութեամբ, Միաբան Հայրեր ինքնաշարժերով բարձրացան Ձիթենեաց լեռ, ուր արաշվառով մտաւ գործեցին Համբարձման շրջավայր, ուր մեր վրանին մէջ օրուան հանգիստաւ Ս. Գատարազը մատուց. ինչպէս նաև Մայր Աթոռ Սուրբ Ս. Էջմիածին փոխադրութեան տարեգարծի առթիւ կատարուած շնորհակտական Մաղթանքոյն և Սրբատեղւոյն առջև պաշտուած Անդառատան նախագահեց Գերշ. Տ. Ներգիտապետ Սրբապետը:

● Եր. 21 Մայիս. — Ս. Գատարազը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխագիր: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Վանիկ Վրդ. Մանեկարեան:

— Քաղաքական անկայտու դէպքերու պատճառով Ռեւոլուսիոնայ Համբարձման արարողութիւնները առեւտրի կատարուած ըլլալուն, կատարուեցան այսօր և զվար: Առ այդ, Կէսրէ ետք, Գերշ. Տ. Կիւրեղ Եպս. ի գլխաւորութեամբ, Միաբան Հայրեր ինքնաշարժերով բարձրացան Ձիթենեաց լեռ, մեր վրանին մէջ կատարուեալ ժամերգութիւն և նախատեսակ:

● Կիր. 22 Մայիս. — Երեկոյե Եպիսկոպոս: Առաւօտուն, Հոգշ. Տ. Անուշաւան Վրդ. Զրդ. Զանեանի գլխաւորութեամբ, Միաբան Հայրեր զարձեալ ինքնաշարժերով բարձրացան Ձիթենեաց լեռ, ուր Համբարձման վայրին մօտ լարուած մեր վրանին մէջ խոյր ի գլխով պատարագեց Հոգշ. Հանդիսապետ Հայրը:

● Եր. 28 Մայիս. — Ս. Գատարազը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Համբարձման վերնամատրան մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Ռուբէն Վրդ. Յովակիմեան:

— Հոգեգալտեան մեծահանդէս նախատեսակին ի Ս. Եակոբ նախագահեց Գերշ. Տ. Կիւրեղ Եպս. Գարիկեան:

— Գերշ. Սրբապետն նախագահեց նաև փշերակի գրքին Մայր Տաճարին մէջ պաշտուած Եկեղեցի և Հովհանն կարգերուն:

● Կիր. 29 Մայիս. — ՀՈԳԵԳԱՆՈՒՍ (Բարեկ. եղիպան պահոյ): Օրուան հանգիստաւ Ս. Գատարազը Մայր Տաճարի Առաջ Սեղանին վրայ մատուց և Ս. Եակոբ Ռեւոլուսիոնայի Հոգեգալտեան ներքոյը ընթերցաւ Գերշ. Տ. Կիւրեղ Եպս. Գարիկեան:

— Կէսրէ ետք, Հոգշ. Տ. Անուշաւան Վրդ. Զրդ. Զանեանի գլխաւորութեամբ, Հոգշ. Հայրեր մեկնեցան Սուր լեռ, ուր նախ պաշտամունք կատարեցին Վերջին Ընթերցաց վերնատան մէջ և ապա Ս. Փրկչի վանուց գաւթին մէջ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարեցին հանգուցեալ Գատարաքաց հոգիներուն համար:

● Եր. 4 Յունիս. — Է. օր Հոգեգալտեան: Ս. Գատարազը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխագիր: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Գուռն Երեկոյ:

● Կիր. 5 Յունիս. — Յիւստակ եղիպի մարգարէին: Ս. Գատարազը մատուցուեցաւ ի Ս. Եարութիւն, մեր վերնամատրան մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Անուշաւան Վրդ. Զրդ. Զանեան:

● Ռւր. 10 Յունիս. — Նախատեսակին ի Ս. Եակոբ նախագահեց Գերշ. Տ. Կիւրեղ Եպս.:

● Եր. 11 Յունիս. — Ս. Գրիգոր Լուսաւորչին (Եղև ի վրայէն): Ս. Գատարազը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի աւանդատան Ս. Լուսաւորչի սեղանին վրայ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Վանիկ Վրդ. Մանեկարեան:

— Նախատեսակը պաշտուեցաւ Մայր Տաճարին մէջ: Հանդիսապետն էր Լուսաւորապետ Գերշ. Տ. Գրեգորի Արքեպս. Ապա երգուեցաւ «Տէր ողորմեա՛ն» ծննդոյի:

● Կիր. 12 Յունիս. — Տօմ Կարօղիկ Եկեղեցւոյ Ս. Էջմիածնի: Ս. Գատարազը մատուցուեցաւ Ս. Եակոբ, Առաջ Սեղանին վրայ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Ռուբէն Վրդ. Յովակիմեան: Կատարուեցաւ շնորհակտական Մաղթանք վրան Ս. Էջմիածնի, նախագահութեամբ Գերշ. Լուսաւորապետ Ս. Հոր:

● Եր. 18 Յունիս. — Ս. Մեծին Նեստօր Եւ Պաղայ եպս ին: Ս. Գատարազը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխագիր: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Գուռն Արշ. Աւանեան:

● Կիր. 19 Յունիս. — Բարեկեղան Ս. Լուսաւորչի պահոյ: Ս. Գատարազը մատուցուեցաւ ի Ս. Եակոբ Ռեւ, մեր վերնատան մատրան մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Վանիկ Վրդ.:

● Ռւր. 24 Յունիս. — Նախատեսակին ի Ս. Եակոբ նախագահեց Լուսաւորապետ Գերշ. Տ. Գրեգորի Արքեպս.:

● Եր. 25 Յունիս. — Ս. Գրիգոր Լուսաւորչին (Գիւն նկարաց): Ս. Գատարազը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Մակարայ մատրան մէջ ուր թաղուած է, ըստ աւանդութեան, մատուցը Ս. Լուսաւորչի: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Ռուբէն Վրդ. Յովակիմեան:

● Կիր. 26 Յունիս. — Ս. Գատարազը մատուցուեցաւ Երուսաղէմի Հրէական ըսմին մէջ գտնուող Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի եկեղեցւոյ:

ւայ մէջ: Ժամարան էր Հոգչ. Տ. Գոմիտան Վրդ. Շերպէնեան: Գարուկեց Հոգչ. Տ. Անուշաւան Վրդ. Զլլանեան, Խոսեղով մեր Հաւատայ Հոր կեանքին ու մեծ գործին մասին:

● Դշ. 29 Յունիս. — Նախատեսակին Ի Ս. Յակոբ Նախագահեց Գերշ. Տ. Կիրեղ Նպոս:

● Եշ. 30 Յունիս. — Ս. Թարգմանչաց վարդապետացն մեղոյ Սահակայեց Մեսրոպայ (Տօկ տաղային): Ս. Գատարաբը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Աւագ Սեդանին վրայ: Ժամարան էր Հոգչ. Տ. Գուսան Արեղայ Ալճանեան:

Պ Ա Շ Տ Օ Ն Ա Կ Ա Ն Ք

● Կիր. 13 Մարտ. — Գերշ. Տ. Կիրեղ Նպոս. ներկայ եղաւ Ս. Յարութեան Տաճարի Յունաց Տեսուչ Արշիմանտրիթ Նիքէֆորուսի եպոսական ձեռնադրութեան, զոր կատարեց Ամեն. Տ. Տիոտորոս Գատրիաբը Միջինքի Կիրակիի առաքիթով Քրիստոսի Ս. Գերեզմանին վրայ մատուցած հանդիսաւոր Ս. Գատարաբի միջոցին:

● Գշ. 12 Ապրիլ. — Անթիքիայի Միաբաններէն Գերշ. Տ. Վարդան Նպիսկ. Տէմիթեան, Հոգչ. Տ. Խորէն Արք. Տողրամանեան և Հոգչ. Տ. Նաւասարդ Արք. Մարտիրոս Ս. Զատիկի մեր մէջ անցընելէ ետք Կիպրոսի գծով վերադարձան Լիբանան:

— Քաղաքական տակնուվրայութեանց հետեւեանքով, ինչպէս Ս. Ծննդեան՝ այնպէս ալ Ս. Զատիկի շնորհաւորութիւնները զանց ունեւեցան:

● Եշ. 21 Ապրիլ. — Կէսօրին, Իսրայէլի Անկախութեան Քառասնամեակին առթիւ, Վոեմ. Քաղաքապետ Թէտի Բօլլէքի կողմէ, Դաւթի բերդին մէջ տրուած ֆօրէյի ընդունելութեան ներկայ եղան Գատր. Փոխ. Գերշ. Տ. Կիրեղ Նպոս., Հոգչ. Տ. Սեան Վրդ. և Տիար Գէորգ Հինգիւեան:

● Բշ. 25 Ապրիլ. — Ս. Ուխտիս Միաբաններէն Գերշ. Տ. Դաւիթ Նպոս. Սահակեան, որ քանի մը ամիսներէ ի վեր կը քնար մեր մէջ, վերադարձաւ Թրանսոս:

● Ուր. 29 Ապրիլ. — Ամերիկեան Նոր Հիւսպատոսը այցելեց Ամեն. Ս. Գատրիաբը Հօր:

● Բշ. 9 Մայիս. — Իսրայէլի Նախագահ Վոեմ. Հայիմ Էլեքցով վերընտրուած ըլլալով

երկրորդ հնգամեակի մը համար, այս երեկոյ ըրաւ իր երգումը Քնէսէթի (Խորհրդարան) մէջ, որուն ներկայ եղաւ Գերշ. Տ. Կիրեղ Նպոս.: Ապա Նախագահական Ապարանքին մէջ տեղի ունեցաւ ընդունելութեան, որուն ներկայ եղան Նաև Ամեն. Ս. Գատրիաբը Հայրը և Քատրուղար Տիար Գէորգ Հինգիւեան:

● Եշ. 12 Մայիս. — Սկոպտական Եկեղեցւոյ Նոր Երէցը այցելեց Գատրիաբարան:

● Եր. 4 Յունիս. — Իտալիոյ ազգային տօնին առթիւ (2 Յունիս), Իտալական Ընդունելութեան Ներկայ կողմէ, Հիւսպատոսին կողմէ, Հիւսպատոսարանի պարտէզին մէջ տրուած ընդունելութեան ներկայ գտնուեցան Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Գարեգին Արքեպոս., Գատր. Փոխ. Գերշ. Տ. Կիրեղ Նպոս. և Տիար Սահակ Գալաշեան:

● Բշ. 13 Յունիս. — Կէսօրէ առաջ, Ս. Ամեն փառուցւոյ տօնին առթիւ, Թրանսիականներու Մայր Տաճարին մէջ, Կիւթիտան կողմէ մատուցուած հանդիսաւոր Ս. Գատարաբին և յաջորդեց ընդունելութեան ներկայ եղաւ Հոգչ. Տ. Գուսան Արք. Ալճանեան:

● Եշ. 16 Յունիս. — Անգլիոյ Էլիզաբէթ Բ. Թագուհւոյ ծննդեան տարեգարծի առթիւ, Ռիտանական Ընդունելութեան Ներկայ կողմէ, Հիւսպատոսարանի պարտէզին մէջ տրուած ընդունելութեան ներկայ գտնուեցան Լուսարարաբներ Տ. Գարեգին և Գատր. Փոխանորդ Գերշ. Տ. Կիրեղ Սրբազաններ, ընկերակցութեամբ Տիար Գէորգ Հինգիւեան:

● Եր. 18 Յունիս. — Կէսօրէ առաջ, վերջերս Ատաիս-Ապէլայի մէջ վախճանած Եթովպական Եկեղեցւոյ Գատրիաբը Ամեն. Տ. Թէքլա-Հիմանթի հոգւոյն հանդեսուն համար մասնաւոր պաշտամունք կատարուեցաւ Հապէշաց եկեղեցւոյ մէջ: Մեր կողմէ ներկայ էր Գերշ. Տ. Կիրեղ Նպոս. Գարիկեան: Հանգուցեալը մեծ զարկ տուած է եկեղեցւորինութեան, հակառակ Եթովպիոյ մարտիս վարչակարգի սեղմումներուն:

● Եշ. 23 Յունիս. — Երեկոյեան, Քաղաքապետ Վոեմ. Թէտի Բօլլէքի կողմէ կատարուած Քաղաքապետարանի Նոր բաժնի հիմնաքարի ճշգրտեղման հանդիսութեան և քաղաքապետարանի մէջ տրուած ընդունելութեան ներկայ եղան Գերշ. Տ. Կիրեղ Նպիսկ. և Տիար Գէորգ Հինգիւեան:

**Ս. ԱԹՈՌՈՑՍ ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԳՐԱՆԸ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ
ՍՏԱՅԱԾ Է ՀՅՏՏԻՆԱԼ ՀՐԱՏԱՐԱԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ**

Լուսաւորիլը — Եղիվարդ: Երուսաղէմ, Ս. Յակոբեանց Եղիվարդ Գոռնաթիպ Տպարան, 1987, էջ 145:

Լեւոն Վրայէն Երանիններ (Բ. Տպագրութ.) — Հեղինակ և տպ. նոյն, 1988, էջ 116: Մայիս-Նոյմ — Գարոյր Սեակ: Երևան, 1987, էջ 396:

Մեսրոպ Մարտոց — Էդուարդ Բ. Աղայեան, Երևան, 1986, էջ 114:

Նախամշտոցեան Հայ Գրի ու Գրականութեան, Մեսրոպեան Այբուբենի և Յարակից Հարցերի Մասին — Էդուարդ Բ. Աղայեան: Երևան, 1977, էջ 265:

Հայ Գրահրատարակութեան Պատմութիւնից — Վլադիմիր Մ. Վարդանեան: Երևան, 1987, էջ 188:

Հայերէնագիտական Բառարան — Հրանտ Զ. Պետրոսեան: Երևան, 1987, էջ 685:

Հայ-Ռուսերէն Բառարան — Հ.-Յ. — Երևան, 1987, էջ 530: [էջ 158:

Ժամանակակից Հայերէնի Նշիւնարանութիւն — Վարդ Առաքելեան: Երևան, 1955, Հէքիթ ծղմարտութեան Մասին — Վարդգէս Բաբայեան: Երևան, 1987, էջ 95:

Հայ Դասական Գնարհորգութիւն — Լեւոն Մկրտչեան և Արշակ Մատոյեան: Հատոր Բ., Միլիէն Դարեր (ԺԳ. - ԺԸ.): Երևան, 1986, էջ 351: [էջ 286:

Հայ Ազգագրութիւն (Համառօտ Ուրուագիծ) — Վարդ Հ. Բղոյեան: Երևան, 1974, Դեռ Կարող Ձեռք Կնում — Խաճակ Մ. Գիւլնագրեան: Երևան, 1987, էջ 238:

Բայի Ուսուցման Հիմնական Հարցերը — Թ. Գ. Զուռեան: Երևան, 1956, էջ 204:

Գրիգոր Տաթևացիի և Սնանուն Սիւնցի — Ալվիդ Միքայելեան (Կազմեց, առաջաբանը և ծանօթագրութիւնները գրեց): Հայկական Մանրանկարչութիւն (Հայերէն, Ռուսերէն և Անգլերէն): Երևան, 1987, էջ 165:

Յաւերժի Ծամբորդը — Գէորգ Էմին: (Հայերէն, Ռուսերէն, Անգլերէն, Գերմաներէն և Ֆրանսերէն): Երևան, Վերսիկ Հրատարակչութիւն, 1987, էջ 110:

Կերպ և Իսկութիւն — Ստեփան Թօփչեան, Երևան, 1987, էջ 486:

«Վեհափառ Տէր, Եկուր . . . Կը Սպասենք Քեզի . . .» — Զարեհ Կթղ. Փայալեան (Վախճանման 25ամեակին առթիւ): Անթիլիաս, Տպ. Կաթ. Կրթիկիոյ, 1988:

Զարեհ Սրանչիլին — Շահան Արդ. Սարգիսեան (Կազմող): Զարեհ Ա. Կաթողիկոս Մեծի Տանն Կիլիկիոյ (1956-1963): Վախճանման Բասնիկագրական (1963-1968): Անթիլիաս, 1988, էջ 56:

Հայու Ինկորներ — Վահրամ Մովսէս: Բ. Տպագրութիւն: Անթիլիաս, Տպ. Կաթող. Հայոց Մեծի Տանն Կիլիկիոյ, 1987, էջ 200:

Համբոն Տարեգիրք — Վարդան Եպս. Տէմիրճեան: Ազգային, Եկեղեցագիտական, Պատմա-Բանասիրական, Վիճակագրական Ուսումնասիրութիւններ, Ա. Հատոր: Անթիլիաս, Տպ. Գրառաչեան, 1986, էջ 255:

Վերապատուելի Կարապետ Ա. Հասէսեան (Աստուծոյ Խոնարհ Մէկ Մասն, 1871-1954) — Վեր. Հերլոյ Ա. Կ. Հասէսեան: Պէյրութ, Տպ. Տեսիկեան, 1971, էջ 247:

Արցունք-Ժպիտ — Ջաւէն Եղեշեան: (Քերթուածներ, 1983-1987): Միտնի, 1988: Պէյրութ, Տպ. «Զարթօնք», 1988, էջ 101:

Հայ Ժողովուրդին Անկախութեան Պայքարը Կիլիկիոյ Մէջ 1919-1921 թթ. — Աւետիս Եափուճեան: Մասնաշար Հայ Ազգային Հիմնադրամի: Ա. Մաս — էջ 1-1086: Բ. Մաս — «Կիլիկիան Միջազգային Քաղաքականութեան Ոլորապտոյտին Մէջ» — էջ 1087-1500: Գահիրէ, 1977:

Տպաւորութիւններ Սփիւռքահայ Դրականութիւնէն — Աւետիս Եափուճեան: Մասնաշար Հայ Ազգային Հիմնադրամի: Գահիրէ, Տպ. «Որեւ», 1987, էջ 360:

Երգարան — Գէորգ Պ. Յակոբեան: Խաթանպուլ, Մուրաթ Օֆսիթ, 1985, էջ 184:

Առաստաղը — Ռոպէր Հատուճեան: Վէպ: Խաթանպուլ, Տպ. նոյն, 1983, էջ 224:

Օւշաանտը — Ա. - Ժ., 1982-1986, էջք՝ 2069: Հեղինակ, վայր, տպարան նոյն:

- Սուրբ Փրկիչ Հայոց Հիւանդանոց*, 1882-1888, [Խթանպուլ],
Մատենագիտութիւն Հայաստան Օտար Լիզուով Տպագիր Գիրքերու — Արտաշէս Հ.
 Գարաշեան, Հրատ. «Խուրէն Սեպհ» Մշակ. Հիմնարկի Փարիզ, 1987, էջ 759.
Հատուածներ Հօր — Գրիգոր Պրլտեան, [Փարիզ],
Ոստայն 1 — Վրէժ Արմէն (Արթիւնեան), Մօնթրէալ, Հրատ. Մեսրոպ Մաշտոց Հիմ-
 նարկութեան, 1987, էջ 192.
Մեծ եղեռն Հայոց — Եւաւորչան (Եւաւորչ Ա. Բն). Մհնրապեան, Հատոր Ա., էջ 390,
 Հատոր Բ., էջ 391-784. Պ. Այրէս, Տպ. Կրաֆիքս ձեռնարկ Պէլկրանո, 1987.
Պատմութիւնը Քառեկներով — Արամայիս Երէջ (Արամայիս Բնյո. Միրզայեան),
 Սիւնի, Աւստրալիա, Տպարան Տօլպագեան, 1987, էջ 101.
See the Holy Land — Waleed & Sani Khoury. Photographer Garo Studio — Mar-
 diros Nalbandian. In 228 Coloured Pictures. Jerusalem, 1988, pp. 144.
Proposals for Investments and Industrial Cooperation in Israel — Manufacturers Asso-
 ciation of Israel. Tel Aviv, pp. 32.
Zabel Essayan ou l'Univers Lumineux de la Littérature — Chouchik Dasnabédian.
 Antélias, Liban, Catholicossat Arménien de Cilicie, 1988, pp. 173.
Oeuvres Vives de la Littérature Arménienne — Krikor Chahinian. Antélias, Liban,
 Catholicossat Arménien de Cilicie, 1988, pp. 394.
Khatchadour Abovian et la Renaissance Littéraire en Arménie Orientale — Hrant
 Adjemian. Thèse de Doctorat de 3ème cycle. Université de Paris III, Institut
 National des Langues et Civilisations Orientales - 1976. Publication du Prix Lit-
 téraire Haig et Dirouhi Serengulian. Antélias-Liban, Catholicossat Arménien de
 Cilicie, 1986, pp. 156.
Retracing the Footsteps of our Forefathers — Susan Kelekian. 2nd Impression. Ante-
 lias, Lebanon; Armenian Catholicossate of Cilicia, 1987, pp. 157.
Concèrts — A l'Occasion du Xè Anniversaire de l'Élection et Consécration de Sa
 Sainteté Karekine II - Catholicos de la Grand Maison de Cilicie. Beyrouth, 1987,
Mesrop Mashtots (In Russian) — E. B. Aghayan. Yerevan, 1986, pp. 111. [pp. 36.
Mesrop Mashtots — E. B. Aghayan. Yerevan, 1986, pp. 103.
Lettres de Tiflis et d'Arménie (Du 29 Avril au 3 Août 1891) — Vienne, Imprimerie
 Mekhithariste à Vienne, 1987, pp. 153.
Volkstrachten aus dem Heiligen Land — Museum für Völkerkunde in Wien, 1982.
 Wien, Druck: Franz Adametz, pp. 24.
Prinz Max Von Sachsen und Armenien (1870-1951) — Iso Baumer. Mit einem An-
 hang: Flugblatt Nr. 11 der Armenischen Interkonfessionellen Hilfsaktion. Bremen,
 Druck: Geffken-Druck, 1986, pp. 28.
Erlebnisse — Therese Lehmann-Haupt. Eines Zwölfjährigen knaben. Während der
 Armenischen Deportation. Mit einem Anhang: Gutachten von Johannes Lepsius
 über die Armenischen Massakres und einem Nachwort von Helmut Donat. Bre-
 men, Druck: Stelter KG, 1985, pp. 22.
Armenier — Armin T. Wegner-Gesellschaft. Deutsch Behandelt. Dokumentation zur
 Bremen Konferenz "Genozid und Holocaust" (19-24 April 1985). Bremen,
 Druck: Geffken-Druck, 1985.
Armenian Illuminated Gospel - Books — Vrej Nersessian. London, 1987, pp. 100.
The Tondrakian Movement — Vrej Nersessian. Religious Movements in the Armenian
 Church from the Fourth to the Tenth Centuries. London, 1987, pp. 144.
Histoire des Saints et de la Sainteté Chrétienne — Bagneux, Hachette, 1987, pp. 63.

ԼՈՅՍ ՏԵՍԸՆ Ս. ԱԹՈՌՈՅՍ ՏՊԱՐԱՆԷՆ

ԵՂԻՎԱՐԴԻ

1) ԼՈՒՍԱԻՈՐԻԶԸ

145 էջ

2) ԼԵՌԱՆ ՎՐԱՅԷՆ

(Երանին)

Բ. Տպագրութիւն — 116 էջ